

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

(πρώην Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής – Μεσολόγγι)

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« Κρίσεις και Τουριστική Βιομηχανία: Μέτρα Στήριξης των Τουριστικών Επιχειρήσεων Μέσω Χρηματοδοτήσεων, Δανείων και Φοροαπαλλαγών »

ΤΖΟΥΔΑ ΕΛΕΝΗ Α.Μ:16964

ΚΟΥΡΜΠΝΕΣΙ ΕΡΜΕΛΙΝΤΑ Α.Μ:17047

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΠΟΥΛΑΚΗ ΙΟΥΛΙΑ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	5
ABSTRACT.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΚΡΙΣΗ.....	7
1.1 Ο Ορισμός της Κρίσης.....	7
1.1.1 Ορισμοί που έχουν Σχέση με την Κρίση	8
1.2 Οι Τύποι των Οικονομικών Κρίσεων	8
1.3 Ιστορική Αναδρομή των Μεγαλύτερων Κρίσεων	9
1.3.1 Ο Γερμανικός Υπερπληθωρισμός 1923	10
1.3.2 Η Μεγάλη Ύφεση 1929.....	11
1.3.3 Η 1 ^η Πετρελαϊκή Κρίση 1973	12
1.3.4 Η 2 ^η Πετρελαϊκή Κρίση 1979	13
1.3.5 Η Κρίση Εξωτερικού Χρέους Αναπτυσσόμενων Χωρών 1982.....	13
1.3.6 Ιαπωνία 1992.....	14
1.3.7 Η Κρίση Τεκίλα του Μεξικό 1994	16
1.3.8 Οι Ασιατικές Τίγρεις 1997	17
1.3.9 Το Ελληνικό Χρηματιστηριακό Κραχ 1999	19
1.3.10 Dot.Com 2000.....	20
1.3.11 Η Διεθνής Οικονομική Ύφεση 2007-2008	22
1.3.11.a Ανεργία	27
1.3.12 Ελλάδα Κρίση Χρέους 2010.....	29
1.4 Κορωνοϊός.....	33
1.4.1 Οι Επιπτώσεις του Κορωνοϊού στην Οικονομία.....	34
1.5 Ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ).....	34
1.6 Τα Στάδια της Οικονομικής Κρίσης.....	35
1.7 Τα Αίτια της Οικονομικής Κρίσης.....	38
1.8 Μέτρα Αντιμετώπισης.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ	40
2.1 Ο Ορισμός του Τουρισμού	40
2.1.1 Ορισμοί που έχουν Σχέση με τον Τουρισμό.....	41
2.2 Οι Διακρίσεις του Τουρισμού	42
2.3 Οι Μορφές του Τουρισμού	43
2.4 Ιστορική Αναδρομή Τουρισμού	43
2.4.1. Οι Δημοφιλείς Προορισμοί της Ευρώπης.....	44
2.4.2 Ο Τουρισμός στην Ελλάδα	45

2.4.2.a Οι 10 Πρώτοι Δημοφιλείς Προορισμοί στην Ελλάδα.....	46
2.4.2.b Αφίξεις Κρουαζιέρων Στην Ελλάδα.....	47
2.5 Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στον Τουρισμό.....	50
2.5.1 Οι Επιπτώσεις του Κορωνοϊού στον Τουρισμό.....	51
2.5.2 Οι Επιπτώσεις του Κορωνοϊού στις Αερομεταφορές.....	51
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΤΡΑ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΕΣΩ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΩΝ, ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΑΛΛΑΓΩΝ.....	53
3.1 Εισαγωγή.....	53
3.2 Ορισμοί.....	53
3.3 Τουριστική Επιχείρηση.....	55
3.4 ΕΣΠΑ.....	56
3.4.1 Προγράμματα ΕΣΠΑ για τον Τουρισμό.....	56
3.5 Μέτρα Στήριξης των Τουριστικών Επιχειρήσεων μέσω Χρηματοδοτήσεων και Δανείων.....	59
3.5.1 Μέτρα Στήριξης Επιχειρήσεων της Ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	59
3.5.2 Μέτρα Στήριξης Επιχειρήσεων της Ελλάδας.....	60
3.5.3 Μέτρα Στήριξης των Αερομεταφορών.....	61
3.5.3.a Προτάσεις Ανάκαμψης στον Τομέα των Αερομεταφορών.....	62
3.6 Χρηματοδοτικές Ενέργειες στον Τομέα των Αερομεταφορών.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	66
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	67
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	69

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΚΡΙΣΗ

Εικόνα 1.1 Πορεία Δείκτη Nikkei.....	15
Εικόνα 1.2 Πορεία Δείκτη Nasdaq.....	21
Εικόνα 1.3 Οι Φάσεις του Οικονομικού Κύκλου.....	36
Εικόνα 1.4 Τα Στάδια της Οικονομικής Κρίσης.....	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΤΡΑ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΕΣΩ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΩΝ, ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΑΛΛΑΓΩΝ

Εικόνα 3.1 Το Προτεινόμενο Ταξιδιωτικό Σύστημα.....	64
---	----

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Πίνακας 2.1 Δημοφιλείς Προορισμοί Ευρώπης	45
Πίνακας 2.2 Οι 10 Πρώτοι Δημοφιλείς Προορισμοί στην Ελλάδα	46
Πίνακας 2.3 Αφίξεις Κρουαζιέρων στην Ελλάδα	47

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΤΡΑ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΕΣΩ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΩΝ, ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΟΠΑΛΛΑΓΩΝ

Πίνακας 3.1 Προγράμματα ΕΣΠΑ Έτος 2007-2013	57
Πίνακας 3.2 Κρατικές Χρηματοδοτήσεις για τις Αεροπορικές Εταιρείες για την αντιμετώπιση του Covid-19 (Ανά Κόσμο)	61

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΚΡΙΣΗ

1.1 Διάγραμμα Ανεργίας Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ευρωζώνης - Ελλάδας από το 2004 - 2020	27
1.2 Διάγραμμα Ανεργίας Ελλάδας Άντρες - Γυναίκες (15-24 Ετών) - Γυναίκες - Άντρες από το 2004 - 2020	28
1.3 Διάγραμμα Δημόσιου Χρέους Ελλάδας - Ευρώπης - Ευρωζώνης από το 2000 - 2019	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

2.1 Διάγραμμα Συνολικής Συμμετοχής στην Απασχόληση του Τουρισμού	48
2.2 Διάγραμμα Συνολικής Συμμετοχής στο ΑΕΠ του Τουρισμού	48
2.3 Διάγραμμα Εσόδων από Εισερχόμενο Τουρισμό (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα των κρουαζιέρων)	49

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εργασία αυτή έχει τίτλο “ **Κρίσεις και Τουριστική Βιομηχανία : Μέτρα Στήριξης των Τουριστικών Επιχειρήσεων μέσω Χρηματοδοτήσεων, Δανείων και Φοροαπαλλαγών** ” και χωρίζεται σε τρία επιμέρους κεφάλαια.

Πιο συγκεκριμένα, στα **δύο πρώτα** κεφάλαια αναλύουμε την κρίση και την τουριστική βιομηχανία. Επιπλέον, αναφέρουμε τα μέτρα στήριξης στον τομέα του τουρισμού που εφάρμοσαν οι κυβερνήσεις των χωρών λόγω της πανδημίας (Covid-19), τα οποία εντάσσονται στο **τρίτο κεφάλαιο** της εργασίας μας. Ο **τελικός σκοπός** της εργασίας αυτής είναι η κατάληξη σε ένα κατανοητό και απλό συμπέρασμα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει θέμα “ **Κρίσεις και Τουριστική Βιομηχανία : Μέτρα Στήριξης των Τουριστικών Επιχειρήσεων μέσω Χρηματοδοτήσεων, Δανείων και Φοροαπαλλαγών** ”. Η εργασία αποτελείται από τρία επιμέρους κεφαλαία.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** παρουσιάζουμε την έννοια της κρίσης και αναφέρουμε αναλυτικά την ιστορική αναδρομή των μεγαλύτερων οικονομικών κρίσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως επίσης και τις φάσεις του οικονομικού κύκλου και τα στάδια της. Υπογραμμίζουμε τα αίτια των σημαντικότερων οικονομικών κρίσεων και τα μέτρα που έλαβαν οι χώρες για την αντιμετώπισή τους. Λόγω της πανδημίας που θερίζει όλο τον πλανήτη δεν γινόταν να μη τονίσουμε και τις επιπτώσεις του **Κορωνοϊού** στην οικονομία.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** παρουσιάζουμε από πλευράς οικονομολόγων και οργανισμών την έννοια του τουρισμού. Ο τουρισμός είναι τομέας που συνεισφέρει στο **ένα πέμπτο** περίπου του ΑΕΠ και απασχολεί σχεδόν ένα εκατομμύριο εργαζομένους. Είναι η σημαντική πηγή των οικονομικών πόρων της χώρας μας, το οποίο έχει άμεση ή έμμεση συμμετοχή σε διάφορους κλάδους και δραστηριότητες. Επίσης τονίζουμε τις επιπτώσεις της κρίσης αλλά και της πανδημίας του **Κορωνοϊού** στον τουρισμό.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** αναφερόμαστε στην σημασία των τουριστικών επιχειρήσεων και στην συνέχεια ασχολούμαστε με τα μέτρα στήριξης που πήρε η **Ευρωπαϊκή Ένωση**, η **Ευρωζώνη** και η **Ελλάδα** στα πλαίσια της νόσου του **COVID-19** στον τομέα των επιχειρήσεων, και τα μέτρα στήριξης των αεροπορικών μεταφορών στην περίοδο της πανδημίας. Τέλος, η πτυχιακή εργασία ολοκληρώνεται στο **τέταρτο** κεφάλαιο με το συμπέρασμα της εργασίας.

ABSTRACT

The current thesis is titled "**Crises and the Tourism Industry: Financial, Loan, and Tax Exemption Measures to Support Tourism Enterprises**".

The **first chapter** introduces the concept of a crisis and discusses the historical retrospection of the world's largest economic crises, as well as the phases of the economic cycle and their stages. We focus on the causes of major economic crises and the responses made by countries to address them. Because of the pandemic that is ravaging the entire world, it was hard not to mention the economic impact of **Coronavirus**.

The notion of tourism is presented in the **second chapter** from the perspectives of economists and organizations. Tourism employs almost one million people and accounts for around

a fifth of the country's GDP. It is a significant source of financial assets for our country, with direct or indirect engagement in a variety of sectors and activities. We also discuss how the crisis and the Coronavirus pandemic have affected tourism.

The relevance of tourism enterprises is discussed in the **third chapter**, followed by support measures adopted by the **European Union**, the **Eurozone**, and **Greece** in the context of the COVID-19 epidemic in the business world, as well as steps to promote air travel during the pandemic. The thesis is finally finished in the **fourth chapter** with the thesis conclusion.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

Κρίση, Οικονομία, Δημόσιο Χρέος, Φούσκα, Ανεργία, ΑΕΠ, Απασχόληση, Έλλειμα, Πλεόνασμα, Ύφεση, Τουρισμός, Επιχειρήσεις, Κορωνοϊός, Χρηματοδότηση, Δάνεια, Φοροαπαλλαγή, Αερομεταφορές, Επιχειρηματικά Μοντέλα, Ανάκαμψη, Επενδύσεις, Ευρωζώνη, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ελλάδα, Μέτρα Στήριξης, Ζήτηση, Προσφορά, Ανελαστική Ζήτηση, Ελαστική Ζήτηση, Κυβέρνηση.

KEYWORDS

Crisis, Economy, Government Debt, Bubble, Unemployment, GDP, Employment, Deficit, Surplus, Recession, Tourism, Business, Covid, Funding, Loans, Tax Exemption, Air Transports, Business Models, Reflation, Investment, Eurozone, European Union, Greece, Support Measures, Demand, Supply, Inelastic Demand, Elastic Demand, Government.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Η ΚΡΙΣΗ

1.1 Ο Ορισμός της Κρίσης

Για τον όρο Κρίση (crisis) θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχουν πολλοί ορισμοί, όπως για παράδειγμα, ότι στα παλιά μεν χρόνια η σημασία της οικονομικής κρίσης σήμαινε ότι οι προσπάθειες οι οικονομικές των ανθρώπων σταματούσαν (λόγω πολέμων) ή ότι τα αγαθά που παρήγαγαν καταστρεφόντουσαν ή χάνονταν λόγω καιρικών συνθηκών ή άλλων αιτιών. Με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και της βιομηχανίας, σήμαινε ότι λόγω μεγάλης παραγωγής προϊόντων δεν υπήρχε κατάλληλη ζήτηση, επειδή το αγοραστικό του κοινό δεν μπορούσε να αγοράσει εξαιτίας του εισοδήματός τους που δεν ήταν αρκετό (από ανεργία ή κάποια άλλη αιτία).

Οι **Οικονομολόγοι** όμως από την άλλη ονομάζουν οικονομική κρίση (financial crisis), ή οικονομική στασιμότητα (financial stagnation) μια μακροπρόθεσμη εξέλιξη της οικονομίας μιας χώρας με αρνητικές αυξήσεις του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος της.¹

Άλλη μια έννοια είναι ότι σύμφωνα με τους **Rosenthal, Charles** και **Hart**² η κρίση είναι «μία σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής, των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων εντός περιορισμένου χρόνου και υπό συνθήκες αβεβαιότητας» (Rosenthal, Charles & Hart, 1989).

Στην ελληνική γλώσσα, η λέξη κρίση προέρχεται από το ρήμα κρίνω θέλοντας να χαρακτηρίσει μια μη κανονική κατάσταση. Μια κατάσταση κρίσιμη, δύσκολη, επικίνδυνη. Συγκεκριμένα κρίση είναι μια εκτροπή από την κατάσταση της κανονικότητας και μπορεί να προσλάβει διαβαθμίσεις αντικανονικότητας

από μια κατάσταση απλής διαταραχής μέχρι την κατάσταση η ελεγχόμενων εκρηκτικών γεγονότων και την κατάσταση του χάους και του πανικού.

¹ Λέγοντας αρνητική αύξηση του ΑΕΠ εννοούμε ότι το ΑΕΠ της χώρας αυξάνεται αρνητικά με βάση πάντα το έλλειμα της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, το ΑΕΠ και το έλλειμα είναι ποσά ανάλογα δηλαδή, εάν το ΑΕΠ της χώρας είναι 164%, αυτή η αύξηση κατά 64% ποσοστιαίες μονάδες πάνω από τη βάση του 100% εκλαμβάνεται ως αρνητική γιατί και το έλλειμα τότε αυξάνεται κατά πολύ και επηρεάζει φυσικά και αρνητικά όλα τα μεγέθη της χώρας.

² Coping with crises: the management of disasters, riots, and terrorism /edited by Uriel Rosenthal, Michael T. Charles, Paul 't Hart.

Επομένως έχουμε πολλές απόψεις από διάφορες πλευρές για το τι σημαίνει οικονομική κρίση. Η πιο ολοκληρωμένη άποψη για το τι σημαίνει είναι η εξής :

Οικονομική κρίση (financial crisis), είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν εννοούμε οικονομική δραστηριότητα κάνουμε λόγο για τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως το εθνικό προϊόν, η απασχόληση, οι τιμές, οι επενδύσεις κτλ. Ο σημαντικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες, όταν αυξάνονται ή μειώνονται, καταλήγουν να παίρνουν μαζί τους και τα άλλα οικονομικά μεγέθη.

1.1.1 Ορισμοί που έχουν Σχέση με την Κρίση

Δημόσιο Έλλειμα είναι όταν τα δημόσια έξοδα είναι μεγαλύτερα από τα δημόσια έσοδα.

Αντιθέτως, **Δημοσιονομικό Πλεόνασμα** είναι όταν τα δημόσια έξοδα είναι μικρότερα από τα δημόσια έσοδα.

Φούσκα (bubble) ορίζεται το φαινόμενο που παρατηρείται στην αγορά όταν οι τιμές ορισμένων περιουσιακών στοιχείων αυξάνονται υπερβολικά, σε επίπεδα σημαντικά υψηλότερα από τη θεμελιώδη αξία τους.

Πληθωρισμός είναι η συνεχής αύξηση του γενικού επιπέδου τιμών μιας οικονομίας σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο.

Νόμος της ζήτησης είναι όταν αυξάνεται η τιμή ενός αγαθού μειώνεται η ποσότητα, ενώ όταν πέφτει η τιμή αυξάνεται η ποσότητα.

Νόμος της προσφοράς είναι όταν αυξάνεται η τιμή αυξάνεται και η ποσότητα, ενώ αν μειωθεί η τιμή μειώνεται και η ποσότητα.

1.2 Οι Τύποι των Οικονομικών Κρίσεων

Η οικονομική βιβλιογραφία έχει φτάσει στο σημείο να φτιάξει μια κατάταξη/τυπολογία με κριτήριο τα αίτια της κρίσης. Ωστόσο οι τυπολογίες αυτές δεν ταυτίζονται πάντα. Παρακάτω

θα αναφέρουμε την τυπολογία σύμφωνα με τους **Reinhart**³ και **Rogoff**⁴ (2009) μιας και έχει ασκήσει σπουδαία επιρροή.

Η τυπολογία των Reinhart και Rogoff έχει **πέντε τύπους** και είναι οι εξής:

- Συναλλαγματικές Κρίσεις (Currency Crises):
 - ✓ Νομισματική Κρίση
- Κρίσεις Πληθωρισμού (Inflation Crises)
- Τραπεζικές Κρίσεις (Banking Crises)
- Κρίσεις Κρατικού Χρέους:
 - ✓ Κρίσεις Εξωτερικού Χρέους (External Debt Crises)
 - ✓ Κρίσεις Εσωτερικού Χρέους (Domestic Debt Crises)
- Κρίσεις Ισοζυγίου Πληρωμών
- Δίδυμη Κρίση Κράτους Τράπεζων

1.3 Ιστορική Αναδρομή των Μεγαλύτερων Κρίσεων

- **1923** Ο Γερμανικός Υπερπληθωρισμός
- **1929** Η Μεγάλη Ύφεση
- **1973** Η 1^η Πετρελαϊκή Κρίση
- **1979** Η 2^η Πετρελαϊκή Κρίση
- **1982** Η Κρίση του Εξωτερικού Χρέους των Αναπτυσσόμενων Χωρών
- **1992** Ιαπωνία – Δίδυμη Φούσκα

³ Η Carmen M. Reinhart (Κάρμεν Ρέινχαρτ) είναι Αμερικανίδα Οικονομολόγος από την Κούβα και καθηγήτρια του Διεθνούς Χρηματοπιστωτικού Συστήματος του Μίνωα Α. Ζομπανάκη στο Harvard Kennedy School.

⁴ Ο Kenneth Saul Rogoff (Κένεθ Ρότζοφ) είναι Αμερικανός Οικονομολόγος, καθηγητής Δημόσιας Πολιτικής του Thomas D. Cabot και καθηγητής Οικονομικών στο Harvard University.

- **1994** Η Κρίση Τεκίλα του Μεξικού
- **1997** Οι Ασιατικές Τίγρεις
- **1999** Το Ελληνικό Χρηματιστηριακό ΚΡΑΧ
- **2000** DOT.COM
- **2007-2008** Η Διεθνής Οικονομική Ύφεση
- **2010** Ελλάδα Κρίση Χρέους

1.3.1 Ο Γερμανικός Υπερπληθωρισμός 1923

Ο Γερμανικός υπερπληθωρισμός ξεκίνησε στις αρχές του **Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου** όταν η Γερμανία αποστασιοποιήθηκε από το κανόνα του χρυσού. Με την **συνθήκη των Βερσαλλιών** τον Ιούνιο του 1919 ήρθε και το τέλος του πολέμου, που καθόριζε ως υπεύθυνο την Γερμανία, η οποία αναγκάστηκε να πληρώσει πολεμικές αποζημιώσεις ύψους **132 δις δολαρίων**, να της **κατασχεθεί** μεγάλο μέρος του κεφαλαιουχικού της εξοπλισμού και να **επιστρέψει** εδάφη που ήταν υπό την κυριαρχία της Γερμανίας κατά την διάρκεια του πολέμου στη Γαλλία, το Βέλγιο και την Πολωνία.

Ο πόλεμος είχε ως **αποτέλεσμα** την **μείωση** των **αγαθών** σε όλα τα εμπόλεμα κράτη, αλλά επίσης **οδήγησε** την κυβέρνηση στη **λήψη δανείου**, διάρκειας έως **1 χρόνου** από την κεντρική τράπεζα. Οι οικονομίες των κρατών που πήραν μέρος στο πόλεμο εμφάνισαν **υπερδιογκωμένο** δημόσιο χρέος και **υπερβολικά μεγάλα** δημοσιονομικά ελλείμματα.

Ο Γερμανικός υπερπληθωρισμός είχε **τεράστιες** συνέπειες στην χώρα. Με την αποφυγή της Γερμανίας από τον κανόνα του χρυσού για να χρηματοδοτήσει τις στρατιωτικές της δαπάνες είχε ως **αποτέλεσμα** η προσφορά του χρήματος τον Αύγουστο του 1914 να **δεκαπλασιαστεί** από **2,9 δις** σε **35 δις** μάρκα τον Δεκέμβριο του 1919.

Η **κρίση** έφερε ως κύριο αποτέλεσμα **πείνα** και **ανεργία** καθώς **επηρέασε** ανθρώπους **χαμηλών** κοινωνικών τάξεων. Επίσης δεν απουσίαζαν και οι **κερδοσκόποι**, οι οποίοι **χρησιμοποιούσαν** την αξία των δανείων σε πληθωριστικό περιβάλλον που είχε ως αποτέλεσμα την **ρευστοποίηση** των κερδών τους επενδύοντας σε ακίνητα. Τέλος λόγω του **αδύναμου** φορολογικού συστήματος της Γερμανίας και τις **μεγάλες δημόσιες δαπάνες** είχαν ως κατάληξη να κατευθύνουν την χώρα σε **τεράστια ελλείμματα** από το 1919.

1.3.2 Η Μεγάλη Ύφεση 1929

Η “Μεγάλη Ύφεση” χαρακτηρίστηκε έτσι στις Η.Π.Α , το οποίο σύμφωνα με τους αναλυτές τους άρχισε μετά το χρηματιστηριακό κραχ⁵, που **ξεκίνησε την Πέμπτη 29 Οκτωβρίου του 1929 (ΜΕΓΑΛΗ ΠΕΜΠΤΗ)** , όπου υπήρχαν 13 εκατομμύρια μετοχές τα οποία ήταν στην αγορά χωρίς όμως αγοραστές. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την μεγαλύτερη οικονομική κρίση της σύγχρονης ιστορίας. Η ολοκλήρωση της κρίσης στις Η.Π.Α ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Πολλοί από τους επενδυτές ξεκίνησαν να **πουλάνε** τους τίτλους μετοχών τους επειδή η **αξία** τους άρχισε να **μειώνεται**, ενώ χιλιάδες τράπεζες που είχαν δώσει (επενδύσει) τις **καταθέσεις** των πελατών τους σε **μετοχές** είχαν σαν **αποτέλεσμα** να χρεοκοπήσουν. Την λεγόμενη “Μεγάλη Πέμπτη” του Οκτώβρη του 1929 οι μετοχές χάνουν την αξία τους **κατά ένα τρίτο**. Η κατάρρευση στους επενδυτικούς κύκλους ήρθε πολύ γρήγορα έτσι η πτώση του αμερικάνικου συστήματος ήταν ακαριαία. Στην Μεγάλη Ύφεση είναι διαφορετική η φύση της κρίσης από τον Γερμανικό Υπερπληθωρισμό του 1923 γι’ αυτό θεωρήθηκε πως υπάρχει μια διαφορετική άποψη για το ρόλο της νομισματικής επέκτασης.

Η μεγάλη κρίση δεν ξεκίνησε έτσι ξαφνικά αφού είχε γίνει ορατή η ύφεση τον Αύγουστο του 1929. Υπήρξαν κάποιοι παράγοντες που οδήγησε την κρίση, όπως οι δομικές αδυναμίες και ειδικά τα περιστατικά που την άλλαξε σε μια γενικευμένη ύφεση. Σαν άμεσο αποτέλεσμα της αφοσίωσης των οικονομικών αρχών κάθε χώρας στον κανόνα χρυσού⁶ ήταν η Μεγάλη Ύφεση, όπου κάθε χώρα προσδιόριζε μια συγκεκριμένη ισοτιμία του εθνικού της νομίσματος με το χρυσό ο οποίος, ενέργησε σαν μηχανισμός μεταφοράς της ύφεσης από χώρα σε χώρα.

Αίτια

Την περίοδο αυτή της κρίσης , οι ιστορικοί δηλώνουν ως δομικούς συντελεστές τα εξής :

- **Της μεγάλες καταστροφές τραπεζών**, δηλαδή οι τράπεζες προσπαθούσαν να προλάβουν να μην πέσει το τραπεζικό σύστημα επειδή θα προκαλούσε πανικό αλλά και τις αφαιρέσεις στα χρηματικά αποθέματα
- **Το χρηματιστηριακό κραχ**, ήταν η κατάληξη της ανεξέλεγκτης χρηματιστηριακής κερδοσκοπίας όπως και την αύξηση των τραπεζικών πιστώσεων.

⁵ (crash) η ξαφνική , απότομη και μεγάλη πτώση των τιμών των μετοχών. . Το «βαρύτερο» κραχ είναι αυτό τις 29 Οκτωβρίου του 1929.

⁶ είναι το πρώτο σύστημα συναλλαγματικών ισοτιμιών, σύμφωνα με το οποίο το νόμισμα ήταν μετατρέψιμο σε χρυσό σε ορισμένη τιμή και αντίστροφα και επιτρεπόταν η ελεύθερη εξαγωγή του χρυσού στο εξωτερικό

Ενώ οι ερευνητές **Peter Temin**⁷ και **Barry Eichengreen**⁸ δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην απόφαση της Βρετανίας να επιστρέψει στις ισοτιμίες που είχαν πριν τον Χρυσό Πρότυπο (Gold Standard) πριν τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο.

1.3.3 Η 1^η Πετρελαϊκή Κρίση 1973

Η 1^η Πετρελαϊκή Κρίση εκδηλώθηκε τον **Οκτώβριο** του 1973 εξαιτίας του **εμπάργκο** (ή αλλιώς **θαλάσσιου αποκλεισμού**) που αποφάσισαν οι κυβερνήσεις των κρατών μελών του **Οργανισμού Πετρελαιοεξαγωγικών Χωρών** (ΟΠΕΚ – **Κράτη Μέλη** Ιράν, Ιράκ, Σαουδική Αραβία, Βενεζουέλα, Κουβέιτ, Κατάρ, Λιβύη, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, Αλγερία, Νιγηρία, Ισημερινός, Γκαμπόν, Αγκόλα) στις εξαγωγές πετρελαίου. Τα κράτη μέλη του ΟΠΕΚ **δεν** συμφώνησαν να **βοηθήσουν** τον Ισραηλινό στρατό, ο οποίος βρισκόταν σε κατάσταση πολέμου. Αυτό **οδήγησε** τις χώρες μέλη του ΟΠΕΚ να **κατακτήσουν** τον έλεγχο των εσωτερικών βιομηχανιών πετρελαίου **διαμορφώνοντας** την τιμή του ακατέργαστου πετρελαίου στις παγκόσμιες αγορές, αξιοποιώντας το ως **μέσο διπλωματικής πίεσης**.

Κατά την διάρκεια της Πετρελαϊκής Κρίσης, το 1973 παρατηρήθηκε μία **αύξηση** της τιμής του αργού πετρελαίου στα **12 δολάρια** το βαρέλι από τα **3 δολάρια** το 1971. Η **ανοδική πορεία** της τιμής του πετρελαίου ήταν μια από τις **κύριες συνέπειες** της πετρελαϊκής κρίσης. Με την **ανοδική** αύξηση των τιμών, που ήταν **εκτός ελέγχου** και των **δεικτών** ξεκινώντας από τον **χρυσό**, του οποίου η τιμή **δωδεκαπλασιάστηκε** σε λιγότερο από μια δεκαετία, είχε ως αποτέλεσμα την **διάλυση** του **ακλόνητου συστήματος ισοτιμιών** του **Bretton woods**⁹ το 1971. Τέλος, με τον φόβο των τραπεζιτών να **πολλαπλασιάζουν** τα διαθέσιμα τους **ως παράγοντα** την αστάθεια που είχε προκληθεί, κατέληξε στην **υποτίμηση του δολαρίου**, με **απώλεια** το **30%** της αξίας του έναντι του **μάρκου** και το **20%** έναντι του **γιεν** και του **φράγκου**.

⁷ Οικονομολόγος και ιστορικός της οικονομίας, ενώ τώρα είναι Ομότιμος Καθηγητής Οικονομικών, MIT και πρώην επικεφαλής του Τμήματος Οικονομικών.

⁸ Αμερικανός οικονομολόγος που κατέχει τον τίτλο George C. Pardee και Helen N. Pardee Καθηγητής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας στο Berkeley.

⁹ Είναι το σύστημα των σταθερών ισοτιμιών το οποίο καθορίζει τις σταθερές ισοτιμίες μεταξύ των νομισμάτων των χωρών που εντάσσονται σε αυτό.

1.3.4 Η 2^η Πετρελαϊκή Κρίση 1979

Έξι χρόνια αργότερα από την πρώτη **Πετρελαϊκή Κρίση** του 1973 , ακολούθησε η δεύτερη μεγάλη κρίση , του **1979**, που ήταν αποτέλεσμα της **Ιρανικής Επανάστασης**, μιας και ήταν η δεύτερη σε παραγωγή πετρελαίου, σε σύνδεση με την διείσδυση της **Σοβιετικής Ένωσης** στο Αφγανιστάν.

Η κρίση αυτή ήταν ένα παγκόσμιο χτύπημα στην οικονομία, αφού η τιμή του αργού πετρελαίου από **12\$** έφτασε να γίνει τριπλάσια δηλαδή **36\$** ανά βαρέλι. Η μεγάλη αυτή αύξηση της τιμής που έγινε σε διάστημα έξι ετών ήταν δυνατό πλήγμα για την οικονομία πολλών χωρών του κόσμου και βέβαια στις ευρωπαϊκές.

Η Πετρελαϊκή Κρίση μετέτρεψε το σταθερό πλεόνασμα των ισοζυγίων πληρωμών των χωρών της Ευρώπης σε **έλλειμμα**.

Αίτια

Τα αίτια αυτής της κρίσης είναι τα εξής :

- **Μείωση παραγωγής και εξαγωγής του πετρελαίου** του Ιράν , που είχε σαν αποτέλεσμα ένα φόβο στις αγορές.
- **Την ξαφνική αύξηση της τιμής πετρελαίου** από 13\$ το βαρέλι το 1978 σε 32\$ αρχές του 1980.
- **Ο πληθωρισμός και η ανεργία αυξήθηκαν** και έτσι οι κυβερνήσεις υποχρεώθηκαν να λαμβάνουν αντιπληθωριστικές πολιτικές.

1.3.5 Η Κρίση Εξωτερικού Χρέους Αναπτυσσόμενων Χωρών 1982

Το **Μεξικό** είχε μια σειρά μακροοικονομικής σταθερότητας και οικονομικής ανάπτυξης στα μέσα της δεκαετίας του 1950 μέχρι της αρχές της δεκαετίας του 1970. Το 1954 έως το 1976 το Μεξικό είχε μια συνήθη συναλλαγματική ισοτιμία με το 12,5 πέσο να ισοδυναμεί με 1\$.

Στις **12 Αυγούστου 1982**, η αντιπροσωπεία της κυβέρνησης του Μεξικό με επικεφαλή των **Υπουργό Οικονομικών** της χώρας εξηγεί στην **Αμερικανική Κυβέρνηση** και την διοίκηση του **ΔΝΤ (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο)** ότι δεν μπορεί να εξοφλήσουν την επόμενη δόση του

δημόσιου χρέους που πλησίαζε τα **80 δισεκατομμύρια δολάρια**, αυτό συντέλεσε στο ξέσπασμα της Κρίσης Χρέους των Αναπτυσσόμενων Χωρών.

Επειδή η κατάσταση ήταν άσχημη η κρίση εξαπλώθηκε και σε άλλες χώρες, με αποτέλεσμα μέσα σε λιγότερο από δυο χρόνια, **27 χώρες** από τις οποίες οι 16 στην Λατινική Αμερική με συνολικά χρέη **239 δισεκατομμυρίων δολαρίων**, να προχωρήσουν σε αναδιάρθρωση χρέους. Από αυτές τις χώρες, οι οποίες τέσσερεις αποτελούσαν τις μεγαλύτερες οικονομίες της Λατινικής Αμερικής (Μεξικό, Βραζιλία, Βενεζουέλα και Αργεντινή) χρωστούσαν **176 δισεκατομμύρια δολάρια** ή το **74%** του συνολικού χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών.

Αίτια

Όπως συμβαίνει σε όλες τις κρίσεις έτσι και εδώ τα αίτια είναι πολλά και συνδεδεμένα μεταξύ τους :

- **Η αύξηση του πετρελαίου**, αφού το Μεξικό είναι εξαγωγέας πετρελαίου, ήταν αρνητικός παράγοντας και λόγω της παγκόσμιας ύφεσης οδήγησε σε μείωση καθαρών εξαγωγών.
- **Ο συνδυασμός υψηλών επιτοκίων και της ύφεσης στον ανεπτυγμένο κόσμο**, καθώς και της σημαντικής ανατίμησης του δολαρίου, είχε ως συνέπεια την επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων τους και την αύξηση του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.
- **Η περιοριστική δημοσιονομική πολιτική** κατέληξε σε μείωση της ζήτησης στις αναπτυσσόμενες οικονομίες με συνεχόμενη μείωση των εισαγωγών τους και των εξαγωγών αντίστοιχα των αναπτυσσόμενων χωρών.

1.3.6 Ιαπωνία 1992

Η αρχή της Ιαπωνικής κρίσης **ξεκίνησε** με την **έκρηξη** της **Χρηματιστηριακής Φούσκας** στο χρηματιστήριο του Τόκιο τον Δεκέμβριο του 1989, η οποία καθόρισε το τέλος της μεταπολεμικής οικονομικής ανάπτυξης και οδήγησε την οικονομία σε μια οδυνηρή ύφεση, παλεύοντας μέχρι και σήμερα να εξέλθει.

Στης 29 Δεκεμβρίου του 1989, ο δείκτης **Nikkei** ανέβηκε στο υψηλότερο σημείο με **38.915** μονάδες, ενώ τον Οκτώβριο του 2008 έπεσε στις **6.994** μονάδες, καταγράφοντας ένα **αρνητικό ρεκόρ** για τα τελευταία 26 χρόνια.

Η Ιαπωνία στο τέλος του 1980 ήταν μια εποχή με οικονομική ανάπτυξη, περιορισμένη ανεργία και μεγάλα κέρδη. Αυτό όμως, δεν εξηγούσε τον **τριπλασιασμό** του δείκτη **Nikkei** μέσα σε **5 έτη** (Μάρτιος 1985-1990) αλλά ούτε και την **αύξηση αγοράς ακινήτων**. Το φαινόμενο αυτό, ονομάστηκε ως **Δίδυμη Φούσκα** που τοποθετείται στα μέσα της δεκαετίας του 1980.

Ένας από τους **λόγους** που κατάρρευσε το Ιαπωνικό τραπεζικό σύστημα το 1990 ήταν η **ισχυρή ανάμειξη** του **στην Χρηματιστηριακή έκρηξη** και στην **κερδοσκοπία** των μετοχών που έγινε, στο χρηματιστήριο του Τόκιο τα προηγούμενα χρόνια, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα την **μείωση** των τιμών των μετοχών και των ακινήτων που καταγράφηκαν μετά το σπάσιμο της Δίδυμης Φούσκας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1989 (Δεκέμβριο) έως τον Οκτώβριο του 1990 **παρατηρήθηκε** ότι οι **απώλειες** του δείκτη **Nikkei 225** άγγιξαν έως και το **50%** προκαλώντας έτσι **ύφεση** στη χώρα, αλλά και παράλληλα **διαταράχθηκε** το τραπεζικό σύστημα λόγω της χειροτέρευσης της θέσης των τραπεζών από τα **μη εξυπηρετούμενα δάνεια**. Επίσης, κατά τα τέλη του 1992, καταγράφηκε μείωση 60% στις τιμές των ακινήτων στο κέντρο του Τόκιο.

Τέλος, **οι συνέπειες** από την πτώση της αξίας των μετοχών και των ακινήτων αλλά και από την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος είχαν **αρνητικό** αντίκτυπο στα **νοικοκυριά**, στην **ιδιωτική κατανάλωση** αλλά και στις **επενδύσεις**.

Εικόνα 1.1 Πορεία Δείκτη Nikkei

Πηγή: macrotrends.net

1.3.7 Η Κρίση Τεκίλα του Μεξικό 1994

Λίγα χρόνια μετά από την έξοδο της κρίσης του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών τη δεκαετία του 1980, το Μεξικό **βιώνει** μια άλλη κρίση το 1994, **τόσο τραπεζικό όσο και συναλλαγματικό**. Αυτό γίνεται λόγω της υποτίμησης του πέσο, ως συμπέρασμα των εξελίξεων στις διεθνείς χρηματαγορές οι οποίες διέφυγαν από τον έλεγχο των αρχών της χώρας. **Η κρίση** αυτή στην συνέχεια **μεταδόθηκε** και σε άλλες οικονομίες κυρίως της **Λατινικής Αμερικής (Αργεντινή)** που έφτασε σε κίνδυνο κατάρρευσης του τραπεζικού τους συστήματος.

Η πρόσβαση που είχαν στις διεθνείς αγορές και την εμπιστοσύνη που είχαν οι επενδυτές κατέγραψε ότι το 1993 υπήρξε **αύξηση 200%**, συγκριτικά με το 1992, ξένων ιδιωτικών κεφαλαίων.

Όταν υπογράφηκε η **Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου Βόρειας Αμερικής (North American Free Trade Agreement, NAFTA)¹⁰** μεταξύ ΗΠΑ, Καναδά και Μεξικού, είχε σαν αποτέλεσμα την επιπλέον αύξηση εισαγωγή του δολαρίου στο Μεξικό.

Το Δεκέμβριο του 1994 η Μεξικάνικη Κυβέρνηση, όταν είδε τα αποθέματα της να **μειώνονται** γρήγορα, αποφάσισε να κάνει υποτίμηση στο εθνικό της νόμισμα (πέσο) κατά **15%**, με σκοπό την βελτίωση των εξαγωγών και ως αντιμετώπιζαν πρόβλημα εμπιστοσύνης με τους επενδυτές.

Ο πληθωρισμός είχε φτάσει πολύ ψηλά (**53,3%**), αυτό ανάγκασε την Κεντρική Τράπεζα του Μεξικού να αυξήσει τα επιτόκια. Έτσι είχαμε **μείωση της ζήτησης** και του **ΑΕΠ¹¹** και φυσικά την **αύξηση** της ανεργίας.

Αίτια

Η κατάσταση χειροτέρεψε λόγω **δύο γεγονότων** :

1. Της εξέγερσης των χωρικών της Μεξικάνικης επαρχίας του Chiapas
2. Της δολοφονίας του Donald Colosio^{12,13}, που ήταν υποψήφιος στις προεδρικές εκλογές.

Πέρα από τα πολιτικά γεγονότα υπήρχαν και άλλα **αίτια** όπως :

¹⁰ Είναι μια εμπορική συμφωνία μεταξύ του Μεξικού των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και του Καναδά.

¹¹ Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι η συνολική αγοραία αξία όλων των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που δημιουργείται σε μια χώρα στη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου.

¹² Μεξικάνος πολιτικός, οικονομολόγος και υποψήφιος πρόεδρος του Ιδρυματικού Επαναστατικού Κόμματος (PRI), ο οποίος δολοφονήθηκε κατά την εκστρατεία του στην Τιχουάνα, κατά την διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας του στο Μεξικό το 1994.

- Η **εισροή ξένου κεφαλαίου** προκάλεσε μια ραγδαία μείωση στα διεθνή αποθέματα. Η κυβέρνηση βρέθηκε ανίκανη να περάσει τα **επονομαζόμενα tesobonos**, βραχυπρόθεσμα χρεόγραφα σε δολάρια.
- **Έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών** το οποίο αυξήθηκε ανησυχητικά το 1992 και το 1994 έφτασε το **7,7%** ως ποσοστό του ΑΕΠ.
- Λόγω **μεγάλης πιστωτικής επένδυσης** σε τομείς μη παραγωγικούς όπως η αγορά μετοχών και ομολόγων, τα ακίνητα και τα καταναλωτικά δάνεια.
- **Κατάρρευση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών.** Χάρης το πρόγραμμα διάσωσης που χρησιμοποίησε η Μεξικανική Κυβέρνηση απέφυγε τη κατάρρευση του τραπεζικού τομέα.

1.3.8 Οι Ασιατικές Τίγρεις 1997

Οι οικονομίες των χωρών της **Ανατολικής Ασίας**, λόγω της δυναμικής τους κατά τη δεκαετία του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, συχνά αναφέρονταν ως **«ασιατικές τίγρεις» (Asian Tigers)**.

Λόγω ότι οι **Ασιατικές «τίγρεις»** είχαν καθοριστεί ως **πρότυπα οικονομικής ανάπτυξης**, αφού από τη δεκαετία του 1960 έως και το 1997 είχε σημαντικούς ρυθμούς μεγέθυνσης (από το 1985-1996 το ΑΕΠ της Ταϊλάνδης έφτανε κατά μέσο όρο 9% ετησίως και ο πληθωρισμός διατηρούνταν σε χαμηλά επίπεδα 3,4% - 5,7%) , παρόλα αυτά **η χρηματοοικονομική κρίση ξέσπασε στις 2 Ιουλίου του 1997** που υποτιμήθηκε το νόμισμα της Ταϊλάνδης (baht-μπα(χ)τ), ήταν ο λόγος μιας χρηματοπιστωτικής κατάρρευσης η οποία έβλαψε τις οικονομίες κυρίως της Ταϊλάνδης, της Ινδονησίας, της Νότιας Κορέας, του Χονγκ Κονγκ, της Μαλαισίας, των Φιλιππίνων, της Σιγκαπούρης και της Ταϊβάν **μειώνοντας** τραγικά τη ζήτηση και την εμπιστοσύνη των αγορών.

Ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης των χωρών αυτών ξεπερνούσε το **5%** πριν από το 1997, και είχαν επάξια κερδίσει τον τίτλο των «τίγρεων», το 1998 όμως ήρθε η **μεγάλη πτώση, η ύφεση**.

Η ισοτιμία του baht (μπα(χ)τ) ήταν μεταξύ του 1985-1996 σε **25 baht προς 1 δολάριο** για να φτάσει τον Ιανουάριο του 1998 σε **56 baht προς 1 δολάριο**.

Ενδεικτικό είναι ότι το χρηματιστήριο του Χονγκ Κονγκ σημείωσε **πτώση 64%** κατά τη περίοδο 1997 – 1998.

Τη δεκαετία του 1990 αρκετοί επενδυτές, εξαιτίας των μειωμένων επιτοκίων που υπήρχαν στις αναπτυσσόμενες χώρες, έψαχναν υψηλότερες αποδόσεις και έτσι στράφηκαν στις «αναδυόμενες αγορές».

Το **εξωτερικό χρέος** στις τέσσερις μεγαλύτερες χώρες του Association of Southeast Asian Nations (ASEAN - Ένωση Κρατών Νοτιοανατολικής Ασίας) είχε ανέβει το ΑΕΠ του σαν ποσοστό κατά τα έτη 1993-1996 από **100%** σε **167%** για να φτάσει σε **180%** στο απόγειο της κρίσης.

Η υποτίμηση των νομισμάτων και η πτώση των χρηματιστηριακών δεικτών σήμαιναν την **υποβάθμιση** των χωρών της νοτιοανατολικής Ασίας από τους διεθνείς επενδυτές.

Αίτια

Όπως και στις υπόλοιπες κρίσεις και εδώ οι αναλυτές δεν μπορούν να φτάσουν σε ακριβή αίτια έτσι φαίνεται και η δυσκολία που υπάρχει στις χρηματοοικονομικές εξελίξεις. Μπορούν να συμφωνήσουν στα εξής :

- **Επιδείνωση θεμελιωδών μακροοικονομικών μεγεθών**, λόγω μείωσης εξαγωγών και υποτίμησης του ιαπωνικού γιεν ως προς το δολάριο αλλά και ότι ελαττώθηκε η οικονομική ανάπτυξη των εμπορικών εταίρων της ασιατικής χώρας.
- **Προβλήματα στην κεντρική τράπεζα και στους ισολογισμούς των εμπορικών τραπεζών και επιχειρήσεων**. Η μεγάλη εισροή ξένων κεφαλαίων και η ανάγκη των επενδυτών για κερδοσκοπία επιδείνωσαν τα ελλείματα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και δημιούργησαν φούσκες στις αγορές μετοχών και ακινήτων έτσι οι επιχειρήσεις υπερχρεώθηκαν και αυξήθηκαν οι επισφάλειες τραπεζών.

Ενώ σύμφωνα με τον **Krugman**¹⁴, η αιτία της κρίσης του **1997 ήταν τα αδύνατα σημεία της ασιατικής οικονομίας** στον επιβεβαιωμένο πανικό. Δηλαδή οι χώρες που είχαν κρίση είχαν γίνει αδύναμες στον πανικό, αφού οι χρηματοπιστωτικές τους αγορές που δέχτηκαν το πλεόνασμα των διεθνών δανειστών σε δολάρια, είχε σαν αποτέλεσμα να χάσουν την εμπιστοσύνη και την χρηματοπιστωτική πτώση και αντίθετα, επηρεάζοντας πολύ τον κακό κύκλο της κρίσης. Γι' αυτό και όταν οι επενδυτές της Ταϊλάνδης που είχαν σκοπό το κέρδος, χρεοκόπησαν τότε οι ξένοι δανειστές σταμάτησαν να χορηγούν δάνεια ζητώντας πίσω τα κεφάλαιά τους και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την επιδείνωση το προβλημάτων ρευστότητας και έτσι μεταδόθηκε η κρίση σε άλλες χώρες.

¹⁴ Paul Robin Krugman: Αμερικανός οικονομολόγος, πανεπιστημιακός και συγγραφέας, βραβευμένος με το Βραβείο Νόμπελ Οικονομικών Επιστημών.

1.3.9 Το Ελληνικό Χρηματιστηριακό Κραχ 1999

Χρηματιστηριακό κραχ είναι η μεγάλη, αιφνίδια και αρνητική αλλαγή της τιμής που γίνεται σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα και ταράζει την καθημερινότητα ενός χρηματιστηρίου.

Το **Ελληνικό Χρηματιστήριο** πριν το 1999 είχε μια καλή περίοδο άνθησης, λόγω της ένταξης της Ελλάδας στην **ΟΝΕ (Οικονομική και Νομισματική Ένωση)** και την προοπτική ανάληψη των **Ολυμπιακών Αγώνων** της χώρα μας του 2004. Τα χρόνια εκείνα στους επενδυτές υπήρχε ένα κλίμα ευφορίας.

Πρέπει να αναφερθεί ότι από την αρχή του 1999 μέχρι και της 17 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, **ο Γενικός Δείκτης του Χρηματιστηρίου Αθηνών αυξήθηκε κατά 118%** ανεβαίνοντας έτσι στις **6335,04** μονάδες βάσης. Στης 23 Σεπτεμβρίου του 1999 όμως τίποτα δεν έδειχνε την ευημερία των προηγούμενων μηνών. **Ο Γενικός Δείκτης εμφάνισε μέσα σε τρεις μόνο ημέρες μείωση της τάξης του 12,7%** και το Ελληνικό Χρηματιστήριο ξεκίνησε την κατεύθυνση του προς τα κάτω.

Πολλές από τις μετοχές που υπήρχαν στο Χρηματιστήριο φάνηκαν ότι ήταν «φούσκες», δηλαδή άνευ αντικρίσματος μετοχές με εταιρείες χωρίς έργο αλλά μόνο σκοπό την ελκυστική εικόνα στο χρηματιστήριο.

Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να καταστρέψει την Ελληνική οικονομία και πολλές οικογένειες, αφού εκείνο το καλοκαίρι του 1999 οι Έλληνες οι οποίοι ασχολούνταν με το Χρηματιστήριο δεν ήταν μόνο ο επιχειρηματικός χώρος αλλά και πολλές μικρές εταιρίες όπως επίσης και μικρά χωριά στα οποία υπήρχαν γραφεία αγοράς και πώλησης μετοχών (ΕΛΔΕ-Εταιρείες Λήψης και Διαβίβασης Εντολών).

Αίτια

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν στην αλλαγή της ροής ενός Χρηματιστηρίου αυτά μπορεί να είναι θετικά ή αρνητικά, σημαντικά ή μη σημαντικά. Κάποια σημαντικά αίτια είναι τα εξής :

- **Κατάσταση Ξένων Χρηματιστηριακών Αγορών.** Οι Διεθνείς Χρηματαγορές είχαν μεγάλο ρόλο στην πτώση του Ελληνικού Χρηματιστηρίου με πρωταγωνιστές την Αμερική, την Ιαπωνία και φυσικά την κεντρική Ευρώπη, αφού και οι ίδιες οι ξένες χρηματαγορές βρίσκονταν σε κρίση.
- **Συναλλαγματικές Ανατιμήσεις.** Με τη Διεθνή Χρηματιστηριακή αγορά να έχει προβλήματα, οι επενδυτές οδεύουν προς το συνάλλαγμα ως εναλλακτική λύση επένδυσης έναντι του Χρηματιστηρίου.

- **Πετρέλαιο.** Με το πετρέλαιο να παρουσιάζει ρεκόρ 10 ετών, οι τιμές του αργού αντανακλούν στις διεθνείς αγορές ανησυχίες για μη επαρκή αύξηση της παραγωγής.
- **Επιτόκια.** Το Χρηματιστήριο «πέφτει» όσο τα επιτόκια των καταθέσεων αυξάνονται, ενώ πτωτική πορεία περιγράφεται όταν τα επιτόκια των ομολόγων μειώνονται.
- **Πληθωρισμός.** Ο πληθωρισμός με την σειρά του επηρεάζει το Χρηματιστήριο έτσι με την τόση δυσμενή και «βαριά» διεθνή αγορά, ο πληθωρισμός ξεφεύγει από τους προϋπολογισμούς και επιβαρύνει την ήδη επιβαρυμένη κατάσταση.
- **Χρηματιστήριο Παραγώγων.** Το Χρηματιστήριο Παραγώγων, κατάφερε να «κερδίσει» τους δυσαρεστημένους και οικονομικά ευημερείς επενδυτές. Το ποσοστό ενασχόλησης επενδυτών έπρεπε να βρισκόταν μόνο στο 30%, αλλά το είχε ξεπεράσει πολύ και είχε κάνει νέο ρεκόρ.

1.3.10 Dot.Com 2000

Κατά τα τέλη του **1990** (1988 – 2001), οι μετοχές των εταιρειών των διαδικτυακών επιχειρήσεων, όπως η **Amazon**, **AOL**¹⁵ ξεκίνησαν να **αυξάνονται απότομα**, λόγω τις **υψηλές προσδοκίες** που είχαν για την νέα οικονομία. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας της πληροφορικής στο τέλος του 1990 **επηρέασε** στην **ελάττωση του κόστους παραγωγής** και στην **ενίσχυση του ανταγωνισμού**, που είχε ως αποτέλεσμα την γρήγορη **εξέλιξη** και την μείωση του **πληθωρισμού**. Οι επενδυτές, λόγω των μικρών επιτοκίων, κατευθύνθηκαν προς το Χρηματιστήριο ελπίζοντας για μεγαλύτερα κέρδη.

Αυτό, οδήγησε στην δημιουργία μιας « **Φούσκας** », η οποία ονομάστηκε ως **φούσκα των μετοχών υψηλής τεχνολογίας**. Πιο συγκεκριμένα, η έννοια αυτή χρησιμοποιείται όταν **καταστρέφονται** οι μετοχές και **περιγράφει** την αυτοτροφοδοτούμενη εκτίναξη των τιμών τους, η οποία δεν εξηγείται από τα οικονομικά δεδομένα.

Οι μονάδες του δείκτη **Nasdaq** τον Μάρτιο του 2000 **άγγιξαν** πάνω από τις **8000 μονάδες**, το οποίο ήταν το υψηλότερο σημείο, έναντι τις **2000 μονάδες** τον Οκτώβριο του 1998. Μέχρι και τον Οκτώβριο του 2002, η αξία του έπεσε στο **78%** λόγω το **σπάσιμο της φούσκας**. Κατά το χρονικό διάστημα 1999-2000 η **Ομοσπονδιακή Τράπεζα της ΗΠΑ (FED)** **μεγάλωνε** σιγά σιγά τα **επιτόκια** της, έτσι στις 30 Ιουνίου του 1999 έφτασε στο **5%** και μέχρι στις 16 Μαρτίου του 2000 είχε κυμανθεί στο **6,5%**, αυτό είχε ως **συνέπεια** την **ελάττωση** της **ταχύτητας** στην οικονομία.

¹⁵ American Web Portal and Online Provider in New York City = Αμερικάνικη Διαδικτυακή Πύλη και ένας Διαδικτυακός Πάροχος Υπηρεσιών που εδρεύει στην Νέα Υόρκη.

Η **αρχή** στο σπάσιμο της φούσκας έγινε την **Δευτέρα 13 Μαρτίου του 2000**, ο λόγος ήταν η **ομαδοποιημένη πώληση** των μετοχών, που είχε ως κατάληξη, ο **δείκτης Nasdaq** να **καταγράψει** μέσα σε **6 ημέρες απώλειες 9%**. Πολλές εταιρείες σταμάτησαν τη δραστηριότητα τους με τα χρηματιστήρια, με αποτέλεσμα οι **επενδύσεις να « παγώσουν »**. Δεν άργησε να ξεκινήσουν οι **συγχωνεύσεις** μεταξύ διάφορων εταιρειών, με πρωταγωνιστικό ρόλο η εξαγορά της **Time Warner**, της μεγαλύτερης εταιρείας στο χώρο των μέσων μαζικής ενημέρωσης από την **American Online (AOL)** στις **11 Ιανουαρίου του 2000**. Από το Μάρτιο του 2000 έως και τον Οκτώβρη του 2002, η χρηματιστηριακή αξία των εταιρειών **κατέγραψε απώλειες** της τάξης των **5 τρισεκατομμυρίων δολαρίων**. Τέλος, παρατηρήθηκε ότι έως και το 2004 το **48%** των εταιρειών dot-coms, δηλαδή όσες εταιρείες ονομάστηκαν ως « **μικρές** », κατάφεραν να **επιβιώσουν** από την καταστροφή.

Εικόνα 1.2 Πορεία Δείκτη Nasdaq

Πηγή: macrotrends.net

Η πιο **βασική αιτία** της κρίσης Dot.Com, ήταν οι **υπερτιμημένες μετοχές** των εταιρειών υψηλής τεχνολογίας αλλά και η **συνεχής τάση** να παρουσιάζουν **κέρδη μεγαλύτερα των πραγματικών**. Πολλές εταιρείες χρησιμοποίησαν το μότο « **Get Big Fast** » με σκοπό να **εξασφαλίσουν** όσο το δυνατό **μεγαλύτερο μερίδιο αγοράς** χρησιμοποιώντας **απερίσκεπτα** τα χρήματα των επενδυτών, χωρίς να υπάρχουν επιχειρηματικά σχέδια με στόχο την **βραχυπρόθεσμη ανάπτυξη** και όχι την μακροπρόθεσμη.

1.3.11 Η Διεθνής Οικονομική Ύφεση 2007-2008

Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση ξεκίνησε το **2007** αν και **επιδεινώθηκε ραγδαία** το **2008**, ενώ υπήρχαν τα πρώτα του σημάδια το 2006, ήταν μια **παγκόσμια κατάσταση οικονομικής ύφεσης** στο χρηματοπιστωτικό τομέα της αλλά και στο τραπεζικό. Η κρίση αυτή της Η.Π.Α διακρίθηκε ως η πιο **σημαντικότερη** μετά την παγκόσμια κρίση του 1929, αφού οδήγησε σε **ελλείμματα**, σε **χρέη**, στη **πτώση** της **οικονομικής δραστηριότητας**, στη **μείωση** του **πλούτου** των **νοικοκυριών** και στη **πτώση μεγάλων επιχειρήσεων** (Lehman Brothers, Chrysler, General Motors κ.α).

Η οικονομική κρίση **εξαπλώθηκε** γρήγορα και σε άλλες **χώρες** της **Ευρώπης** (όπως Μ. Βρετανία, Ιρλανδία, Γερμανία, Ελλάδα), εξαιτίας της **αλληλεξάρτησης** των **πιστωτικών ιδρυμάτων**, το **άνοιγμα** των οικονομιών, της **διεθνούς κίνησης** των **παραγωγικών συντελεστών** και γενικά της συστημικής προσέγγισης των κρατών, η οποία δεν οδηγήθηκε από ένα θεσμικό πλαίσιο οικονομικής διακυβέρνησης.

Σύμφωνα με το **ΔΝΤ**, οι απώλειες των μεγάλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων μεταξύ Ιανουαρίου 2007 και Σεπτεμβρίου 2009, λόγω της έκθεσής τους σε **τοξικά ομόλογα** και **subprime δάνεια**, ξεπερνούν το **1 τρισεκατομμύριο δολάρια**. Η υψηλότερη μέση παγκόσμια ανάπτυξη της οικονομίας των τελευταίων **40 ετών έγινε** την **περίοδο 2002-2007**. Εκείνη την περίοδο είχαν εισαχθεί στις Η.Π.Α **μεγάλες** ποσότητες **κεφαλαίων** από **αναπτυσσόμενες χώρες** της Ασίας και τις **πετρελαιοπαραγωγές**, βοηθώντας τη FED¹⁶ να κρατήσει τα επιτόκια σε **χαμηλά επίπεδα**, ειδικά μετά το ξέσπασμα της φούσκας των DOT.COM, ευκολύνοντας το δανεισμό και τη δημιουργία στεγαστικής φούσκας. Όταν άρχισαν να επεκτείνονται πιστωτικά, εμφανίστηκε ένα είδος στεγαστικών δανείων, τα ονομαζόμενα **δάνεια χαμηλής εξασφάλισης (subprimes)**, που χορηγούνταν με **χαλαρά πιστοληπτικά κριτήρια** σε δανειολήπτες που δεν είχαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις (άνεργοι, χαμηλά εισοδήματα κτλ.) και είχαν οι περισσότεροι κυμαινόμενο επιτόκιο. Ταυτόχρονα αναπτύχθηκαν σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα, βάσει των προηγούμενων δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprimes), τα οποία εξαρτιόνταν άμεσα από την αποπληρωμή τους.

Τον Αύγουστο του 2007 τα **τραπεζικά επιτόκια** των ΗΠΑ και της Ευρώπης είχαν **αυξηθεί** και η **ρευστότητα είχε εξαφανιστεί**. Πολλά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έπεσαν οικονομικά, ειδικά εκείνα που είχαν άμεση σχέση με τα δάνεια χαμηλής εξασφάλισης, ενώ κάποια άλλα σώθηκαν εξαιτίας κρατικής παρέμβασης όπως το Φλεβάρη του 2008 η **Northern Rock**, χάρις την Κεντρική Τράπεζα της Αγγλίας, αφού είχε γίνει πρώτα ένας **τραπεζικός πανικός** (Bank Run) το οποίο προκάλεσε ζημιά **ενός δισεκατομμυρίων λιρών** σε **μία μέρα** την 17η Σεπτεμβρίου του 2007. Επίσης το κράτος επενέβη και σε άλλα ιδρύματα όπως οι **Fannie Mae** και **Freddie Mac** τον Ιούλιο του 2008 καθώς και η **AIG** το Σεπτέμβρη του 2008 από το αμερικανικό δημόσιο. Συνολικά στις ΗΠΑ, από το 2008 έως το 2010, **κατέρρευσαν 315 περιφερειακά**

¹⁶ Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ

τραπεζικά ιδρύματα ενώ οι χρεοκοπίες φυσικών προσώπων **αυξάνονται** συνεχώς από το 2005 και μετά.

Η καταστροφή της **Lehman Brothers** οδήγησε σε **πτώση** τόσο του **διεθνούς εμπορίου** αλλά και της **παραγωγής**. Μετά τη μεγάλη ύφεση του 1929 ο ρυθμός της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης το 2009 γίνεται **αρνητικός (-1,9%)** για πρώτη φορά ενώ το διεθνές εμπόριο καταρρέει.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το Νοέμβριο του **2007** η τιμή του **αργού πετρελαίου** άρχισε να υπερβαίνει τα **95 δολάρια/βαρέλι**, λόγω της **πτώσης** των αμερικανικών διαθέσιμων εμπορικών αποθεμάτων πετρελαίου και της **μείωσης** των επιτοκίων από την Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Η.Π.Α. Στην συνέχεια στις αρχές του **2008** η τιμή του βαρελιού **έφτανε** τα **100 δολάρια**, εξαιτίας των **επιθέσεων** που γινόντουσαν στην **Νιγηρία**. Λόγω όλων των παραπάνω επιπτώσεων και του ΟΠΕΚ να διατηρήσει τα επίπεδα της παραγωγής του και των τεράστιων ρυθμών ανάπτυξης της κινέζικης οικονομίας σταθερά, η **τιμή** του βαρελιού του πετρελαίου έφτασε στα **μεγάλα επίπεδα** των **147,27 δολαρίων/βαρέλι**. Ήταν για πρώτη φορά η **υψηλότερη** τιμή ξεπερνώντας κατά **625%** τη **μέση τιμή** της δεκαετίας του '90.

Η κρίση στην **Ελλάδα** συνδέεται στενά με τις επιπτώσεις μιας διεθνούς οικονομικής κρίσης. Συγκεκριμένα, τα τελευταία χρόνια το **δημόσιο χρέος** της χώρας μας **μεγάλωνε πολύ**, επειδή τα προηγούμενα χρόνια η Ελλάδα δανειζόταν υπερβολικά μεγάλα ποσά με στόχο την ανάπτυξη δημοσίων έργων αλλά και την κάλυψη των έργων που πραγματοποιήθηκαν λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας. Άρα, η **αιτία** της οικονομικής καταστροφής θα μπορούσαν να πουν πως ήταν οι **ανισορροπίες**, οι οποίες συσσωρεύτηκαν στην Ελλάδα πριν από το 2007.

Η γειτονική μας χώρα η **Κύπρος** το 2007 είχε ένα έτος με καταπληκτικούς ρυθμούς ανάπτυξης, καθώς σημειώθηκε **δημοσιονομικό πλεόνασμα** της τάξης του **1,5%**, **δημόσιο χρέος κάτω** του **60%**, **πληθωρισμός 2,2%**, **ανεργία 3,9%** ενώ ο ρυθμός αύξησης του **ΑΕΠ** παρέμενε σε **υψηλά** επίπεδα στο **4,4%**. Το 2008 άρχισαν να φαίνονται οι συνέπειες της κρίσης μιας και η κυπριακή οικονομία βασιζόταν στον τριτογενή τομέα, ο οποίος **εξαρτιόταν** από τη **διεθνή αγορά**, με συνέπεια την **αύξηση** του **πληθωρισμού** στο **4,6%** τον Μάιο του 2008, από **1,9%** ένα χρόνο πριν, και τη **μείωση** των εσόδων από τον τουρισμό.

Η παγκόσμια ύφεση όπως και στον τομέα της οικονομίας έτσι και στον τομέα του τουρισμού είχε **αντίκτυπο**. Λόγω της κρίσης ο διεθνής τουρισμός της χώρας μας άρχισε να **μειώνεται**. Αποτέλεσμα του ήταν όπως και στην χώρα μας, αλλά και σε άλλες χώρες που αντιμετώπιζαν την κρίση, να υπάρξει **μείωση των τουριστικών αφίξεων** και **διανυκτερεύσεων**, αλλά και **μείωση των χρημάτων** που καταναλώνονταν σε τουριστικές περιοχές από τους τουρίστες. Η κρίση αυτή **δεν επηρέασε** όλες τις περιοχές της Ελλάδας το ίδιο.

Ευρωζώνη

Φυσικά η κρίση αυτή δεν μπορούσε να μην επηρεάσει την Ευρωζώνη αφού το **ευρωπαϊκό τραπεζικό** σύστημα ήταν **ευαίσθητο** στις χρηματιστηριακές υπερβολές και στα τοξικά χρεόγραφα και έτσι οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις παρείχαν ρευστότητα στις μεγάλες τράπεζες για να αποφύγουν μια γενική κατάρρευση, γεγονός που οδήγησε σε **αύξηση των ελλειμμάτων** και των **χρεών** τους, φτάνοντας σε **κρίση δημοσίου χρέους**.

Θα μπορούσαν να ονομάσουν την κρίση της Ευρωζώνης ως **τριπλή κρίση** αφού **άρχισε** από το **τραπεζικό σύστημα** στην συνέχεια να **έγινε δημοσίου χρέους** (ειδικά για την Ελλάδα και την Ισπανία) και να **τελειώσει** σε **κρίση στάσης επενδύσεων**.

Τα μέλη της ευρωπαϊκής ένωσης ήταν υποχρεωμένα να **μειώνουν** τα **δημοσιονομικά** τους **ελλείματα κάτω** από το **3%** του ΑΕΠ και το **δημόσιο χρέος** του να είναι συνολικά **κάτω** από το **60%** του ΑΕΠ. Η Ελλάδα και η Ιταλία ήταν απ' της χώρες που ενώ δεν πληρούσαν τα ανωτέρω βρήκαν το τρόπο να **καλύψουν** τα **ελλείματα** με **λογιστικές τεχνικές** και **συναλλαγές εκτός ισολογισμού** αλλά και **νομισματικά παράγωγα**. Πολλές Ευρωπαϊκές Χώρες, με πρωταγωνιστές την Ελλάδα και την Πορτογαλία, αντιμετώπιζαν **δημοσιονομικά προβλήματα** εξαιτίας των **δημοσιονομικών ελλειμάτων**. Κατά το τέλος του 2008 πολλές χώρες της ευρωζώνης πήραν την απόφαση να λάβουν **έκτακτα μέτρα οικονομικής στήριξης** σε τράπεζες που είχαν θέματα ρευστότητας με στόχο να φυλάξουν την χρηματοπιστωτική σταθερότητα του ευρώ.

Στα τέλη του Νοέμβρη του 2009 η Ευρώπη, είχε κάποιους όπως του ονόμασαν **«αδύναμους κρίκους»**, δηλαδή οι χώρες με της **χειρότερες οικονομίες** αλλά και την **χειρότερη πιστοληπτική ικανότητα** ¹⁷ όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ιταλία.

Στης αρχές του 2010, τα Ευρωπαϊκά Κράτη αφού απέκλεισαν την χρηματοδότηση τους από τις αγορές **πραγματοποίησαν** μια σειρά μέτρων οικονομικής στήριξης όπως το **Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (EFSF)** και τον **Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM)**. Η κρίση είχε φτάσει σε σημείο που το 2010 άρχισε μια μεγάλη **αύξηση επιτοκίων ασφάλισης (CDS)** για την Πορτογαλία και την Ιρλανδία ενώ σε χώρες με μεγάλο δημοσιονομικό έλλειμα αλλά και σε ευρωπαϊκές είχε αρχίσει να **αυξάνεται** το **«κόψιμο»** των επιτοκίων. Τον Δεκέμβρη του 2010 τα Ελληνικά ομόλογα είχαν απόδοση **11,9%**, τα γερμανικά **3,03%**, τα ιρλανδικά **8,43%**, τα πορτογαλικά **6,46%**, τα ισπανικά **5,52%** και τα ιταλικά **4,60%**.

Οι τρεις χώρες με το **μεγαλύτερο δημόσιο χρέος**, η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία βρισκόταν στο **6%** του συνολικού **ΑΕΠ** της Ευρωζώνης, επειδή λόγω φόβου μην σκορπιστεί και σε άλλες χώρες αλλά και να μην υπάρξει διάλυση νομισματικής ένωσης, μέχρι το τέλος του 2012 οι **πέντε χώρες** από τις **δεκαεπτά** της Ευρωζώνης **ζήτησαν** βοήθεια από άλλα έθνη.

¹⁷ Είναι η ικανότητα των επιχειρήσεων να ανταποκρίνονται στις δανειακές τους υποχρεώσεις.

Τον Οκτώβρη του 2012 οι μόνες χώρες που είχαν θέματα με τα **μακροπρόθεσμα επιτόκια πάνω** από το **6%** ήταν η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Κύπρος ενώ οι χώρες που είχαν **επιτυχία** στα **ομόλογα** ήταν κυρίως η Ιρλανδία, η Ισπανία και Πορτογαλία. Στις αρχές όμως του 2014 οι **πέντε χώρες** που ήταν **χρεωμένες** (η Ελλάδα με 171,8% η Κύπρος με 109,6% η Ιταλία με 132,9%, η Πορτογαλία με 128,7% και η Ιρλανδία με 124,8%) κατάφεραν να **μειώσουν** το **δημόσιο χρέος** τους.

Από την άλλη η κρίση της Ευρωζώνης δεν ήταν μόνο στην οικονομία αλλά και στην πολιτική σε πολλές χώρες (όπως Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, τη Γαλλία κ.α.). Η **Ελλάδα** και η **Ισπανία** είχαν τα **μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας** στην ζώνη του ευρώ.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat) στις 31 Ιανουαρίου του 2014, η Ελλάδα τον Οκτώβριο του **2013** είχε σαν ποσοστό ανεργίας **27,8%** όπου **1,388 εκατομμύρια άνεργοι** κυρίως ήταν γυναίκες σε αντίθεση με **27,7%** που είχε το Σεπτέμβρη, έτσι είχε το **υψηλότερο** ποσοστό στην **Ευρωπαϊκή Ένωση** ύστερα ακολουθούσε η Ισπανία με ποσοστό **25,8%**, η Κροατία με **18,6%** και η Κύπρος με **17,5%**.

Οι χώρες με το **μικρότερο ποσοστό ανεργίας** ήταν το Λουξεμβούργο με **6,2%**, η Γερμανία με **5,1%** και η Αυστρία με **4,9%**. Από τον Οκτώβρη έως τον Δεκέμβρη στην **Ευρωζώνη** το **ποσοστό** της ανεργίας ήταν σταθερά στο **12%** , ενώ στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ανεργία **μειώθηκε** πολύ λίγο από **10,8%** το Νοέμβριο σε **10,7%** το Δεκέμβριο. Η **υψηλότερη αύξηση** ανεργίας που έχει γίνει μέσα σε ένα χρόνο **σημειώθηκε** στην **Κύπρο** που από το **13,9%** έφτασε στο **17,5%** και στην **Ελλάδα** όπου από **26,1%** τον Οκτώβριο του 2012 έφτασε σε **27,8%** τον Οκτώβριο του 2013.

Για ακόμα μια φορά την **πρωτιά** στην **αύξηση** του ποσοστού ανεργίας για **ανθρώπους μικρότερους** από **25 ετών** στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει η Ελλάδα όπου από το **56,8%** το Σεπτέμβριο έφτασε στο **59,2%** τον Οκτώβριο στην συνέχεια ακολουθεί η Ισπανία με **54,3%** και η Κροατία με **49,2%**, ενώ τα **μικρότερα** ποσοστά έχει η Γερμανία με **7,4%**, η Αυστρία με **8,9%** και η Ολλανδία με **11,3%**. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το Δεκέμβρη το ποσοστό ανεργίας των νέων **μειώθηκε** στο **23,2%** από **23,4%** το Νοέμβριο ενώ στην Ευρωζώνη αντίστοιχα στο **23,8%** από **24%** .

Αίτια

Τα αίτια της διεθνούς κρίσης είναι πολλά και βέβαια συνδέονται μεταξύ τους. Προκάλεσαν μια σειρά από χρεοκοπίες και δημιουργήθηκε μια αρνητική δυναμική, ξεπερνώντας ακόμα και τις Η.Π.Α, επηρεάζοντας όλες τις χώρες ειδικά της Ευρώπης. Τα αίτια είναι τα εξής :

- **Η ραγδαία άνοδος στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου** (subprime), ως αποτέλεσμα της πολιτικής χαμηλών επιτοκίων που ακολούθησε η FED κατόπιν της κρίσης DOT.COM οδήγησε στο να δημιουργηθεί η **φούσκα των τιμών των ακινήτων**.
- **Οι επενδυτές** αγόραζαν **αξιόγραφα προστασίας έναντι του κινδύνου** (Bond Ratings) **χρεοκοπίας** των ομολόγων (Credit Default Swaps)¹⁸.
- Οι **τιτλοποιήσεις (securitization)** στο οποίο οι τράπεζες μετέφεραν το ρίσκο από τους ισολογισμούς τους στους επενδυτές και το κοινό.

Αίτια Ευρωζώνης

Οι αιτίες της κρίσης της Ευρωζώνης ήταν από σύνθετους παράγοντες οι οποίοι είναι οι εξής:

- Το φαινόμενο της **παγκοσμιοποίησης** των οικονομικών
- Οι διεθνείς εμπορικές **ανισορροπίες**
- Η διεθνή **οικονομική κρίση** του 2007-2008
- Το **σπάσιμο** της φούσκας των ακινήτων
- Η **μεγάλη ύφεση** που ακολούθησε μεταξύ 2008-2012
- Οι **δημοσιονομικές επιλογές** των κρατών για τη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων
- Τα **προγράμματα διάσωσης** του τραπεζικού τομέα και των ομολόγων.

¹⁸ CDS είναι σύμβαση ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης, στην οποία ο αγοραστής του CDS καταβάλλει πληρωμές στον πωλητή έναντι αποζημίωσης σε περίπτωση που ένα χρεόγραφο (ομόλογο ή δάνειο) εμφανίσει αδυναμία εκπλήρωσης απαιτήσεων.

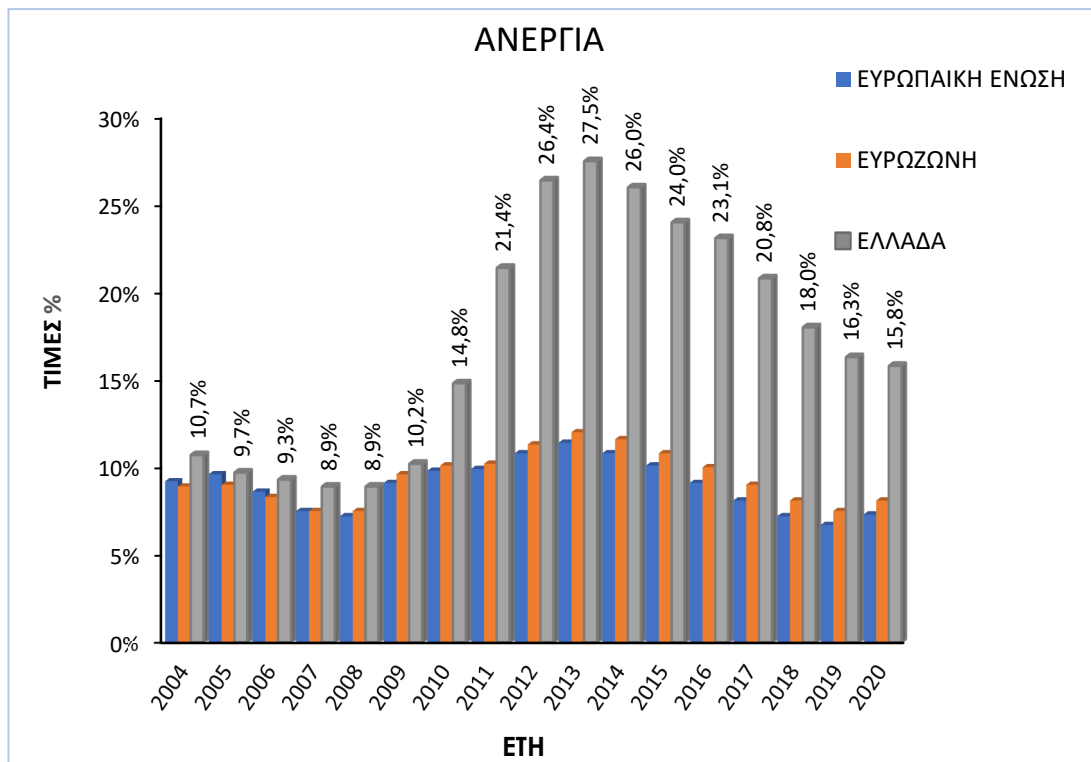
1.3.11.α Ανεργία

Ανεργία είναι η κατάσταση ενός ατόμου που είναι **ικανό, πρόθυμο** και **διαθέσιμο** να απασχοληθεί, αλλά δεν μπορεί να βρει εργασία.

1.0.1 Διάγραμμα Ανεργίας Ευρωπαϊκής Ένωσης - Ευρωζώνης - Ελλάδας από το 2004 - 2020

Στο παρακάτω διάγραμμα **παρουσιάζουμε** την εξέλιξη της ανεργίας μεταξύ της Ελλάδας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωζώνης. Με βάση το διάγραμμα, παρατηρούμε ότι η ανεργία κατά την χρονιά **2013** καταγράφει το **υψηλότερο** ποσοστό στην Ελλάδα με τιμή **27,5%**, στην Ευρωπαϊκή Ένωση με τιμή **11,4%** και στην Ευρωζώνη με τιμή **12%**. Ενώ, στις χρονιές **2007** και **2008** στην Ελλάδα βρίσκουμε το **χαμηλότερο** ποσοστό ανεργίας με τιμή **8,9%**. Αντίστοιχα, στην χρονιά **2019** για την Ευρωπαϊκή Ένωση καταγράφεται το **πιο χαμηλό** ποσοστό ανεργίας με τιμή **6,7%**, ενώ για την Ευρωζώνη, οι χρονιές με το **χαμηλότερο** ποσοστό ανεργίας είναι το **2007, 2008** και **2019** με τιμή **7,5%**.

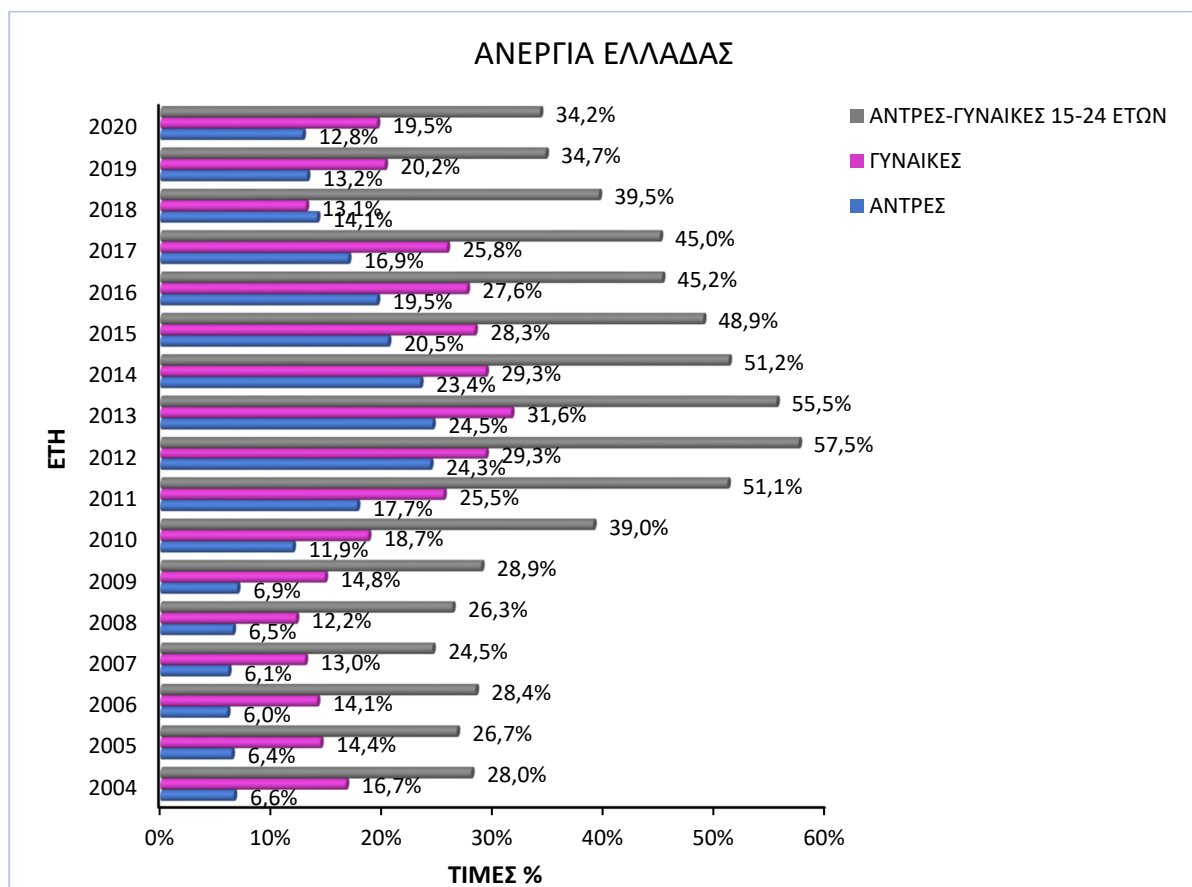
Όλα τα δεδομένα για την δημιουργία του διαγράμματος είναι από τις ηλεκτρονικές σελίδες **ΕΛΣΤΑΤ** και **EUROSTAT**.

1.0.2 Διάγραμμα Ανεργίας Ελλάδας Άντρες - Γυναίκες (15-24 Ετών) - Γυναίκες - Άντρες από το 2004 - 2020

Στο ακόλουθο διάγραμμα **παρουσιάζουμε** την πορεία της ανεργίας στην Ελλάδα μεταξύ των **αντρών**, των **γυναικών** και των **νέων αντρών – γυναικών** ηλικίας **15 έως 24** χρονών. Με βάση το διάγραμμα, παρατηρούμε ότι η ανεργία στην Ελλάδα κατά την χρονιά **2012** καταγράφει το **μεγαλύτερο** ποσοστό στους **νέους άντρες – γυναίκες** ηλικίας 15 έως 24 ετών με τιμή **57,5%**. Παράλληλα, στην χρονιά **2013** βλέπουμε το **υψηλότερο** ποσοστό ανεργίας στους **άντρες** με τιμή **24,5%** και στις **γυναίκες** με τιμή **31,6%**, ενώ στην χρονιά **2007** βρίσκουμε το **χαμηλότερο** ποσοστό ανεργίας για τους **νέους άντρες – γυναίκες** ηλικίας 15 έως 24 χρονών με τιμή **24,5%**. Αντίστοιχα, στην χρονιά **2006** καταγράφεται το **πιο χαμηλό** ποσοστό ανεργίας στους **άντρες** με τιμή **6%**, ενώ για τις **γυναίκες** η χρονιά **2008** ήταν με το **χαμηλότερο** ποσοστό ανεργίας με τιμή **12,2%**.

Όλα τα δεδομένα για την δημιουργία του διαγράμματος είναι από τις ηλεκτρονικές σελίδες **ΕΛΣΤΑΤ** και **EUROSTAT**.

1.3.12 Ελλάδα Κρίση Χρέους 2010

Ελληνική Οικονομική Κρίση ή αλλιώς Ελληνική Κρίση Χρέους είναι η **συνολική αξία** των χρεών της κυβέρνησης σε μία δεδομένη χρονική στιγμή ή αλλιώς το σύνολο των **ακαθάριστων χρηματικών υποχρεώσεων** του Κράτους που **προκύπτουν** από το δημόσιο δανεισμό και εξαιρούμενων των υποχρεώσεων των περιουσιακών στοιχείων τα οποία **ανήκουν** στο Κράτος. Μετρείται σε καθορισμένα χρονικά σημεία όπως **κάθε τρίμηνο** και **κάθε χρόνο**. Συνήθως το χρονικό σημείο αναφοράς είναι το τέλος κάθε χρόνου.

Την δεκαετία του 2000 η Ελλάδα ήταν η πιο **γρήγορη αναπτυσσόμενη** οικονομία της Ευρωζώνης. Η διεθνής ύφεση που υπήρχε οδήγησε σε οικονομική **έλλειψη πόρων**, αυτό επηρέασε την ελληνική οικονομία, επειδή είχε πολλές ελπίδες από τον **τουρισμό** και την **ναυτιλία**, μιας και ήταν παράμετροι της οικονομικής διακύμανσης. Στη συνέχεια οι **δημοσιονομικές πολιτικές** αύξησαν το **δημόσιο χρέος**. Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισαν την διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, δηλαδή με την **επεκτατική δημοσιονομική** και **νομισματική πολιτική**, είχε σαν αποτέλεσμα την **αύξηση** του χρέους στις Η.Π.Α, Ιαπωνία, Ηνωμένο Βασίλειο και πιο λίγο στην Ευρωζώνη. Στην Ελλάδα το 2009, οι εκλογές, ο έλεγχος του ελλείματος στο 15,4% αλλά και του χρέους στο 126,8% του **ΑΕΠ** (Eurostat, 15 Νοεμβρίου 2011) προκάλεσε την αντίδραση των οίκων αξιολόγησης οι οποίοι τους **μείωναν** διαδοχικά, φτάνοντας το ευρώ και το χρηματιστήριο στην **κατάρρευση**.

Το κόστος δανεισμού της Ελλάδας όλο αυξανόταν γι' αυτό η κυβέρνηση έφτιαξε ένα νέο πρόγραμμα το **Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΠΣΑ 2009-2013)**, αλλά δεν ανακούφισε τις αγορές. Στην συνέχεια υπήρξε μια σειρά από μέτρα με **αυξήσεις φόρων**, **μείωση μισθών** και **συντάξεων** το οποίο σε σύνολο ήταν το ποσό των **4,8 δισεκατομμυρίων ευρώ** αλλά χωρίς αντίκτυπο – αποτέλεσμα. Η Ελλάδα δεν είχε χρηματοδότηση από την αγορά μιας και τα ομόλογα ήταν στην κατηγορία «**junk**» (δηλαδή σκουπίδια), έτσι τον Απρίλιο του 2010 κατέφυγαν στο **μηχανισμό στήριξης** το οποίο προκάλεσε μια σειρά γεγονότων το οποίο υπάρχει μέχρι και σήμερα..

Στις 5 Μαΐου του 2010 η Ελλάδα χρηματοδοτήθηκε **80 δισεκατομμύρια ευρώ** από της χώρες του Ευρώ και **30 δισεκατομμύρια ευρώ** από το **Διεθνές Νομισματικό Ταμείο** (ΔΝΤ), με την υπογραφή του **Μνημονίου**¹⁹. Μετά από την υπογραφή του Μνημονίου δημιουργήθηκε μια ομάδα εκπροσώπων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΚ), της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), γνωστή και ως "**Τρόϊκα**", όπου κάθε τρεις μήνες κάνει μια **εκτίμηση** στην **πρόοδο** της εφαρμογής του προγράμματος των **ορών** του Μνημονίου και **καθορίζει** την **εκταμίευση** της ανάλογης δόσης του δανείου. Στις 14 Φεβρουαρίου του 2011 ο επικεφαλής του **Eurogroup Γιούνκερ** ανέφερε ότι η ελληνική κυβέρνηση θα πρέπει να πουλήσει κρατικά περιουσιακά στοιχεία αξίας έως **50 δις. ευρώ**, για τη **μείωση** του χρέους. Οι ηγέτες της Ευρωζώνης συμφώνησαν για **μείωση** επιτοκίου του

¹⁹ Μνημόνιο ή υπόμνημα είναι μια έκθεση με ειδική αναφορά σε συγκεκριμένη υπόθεση.

δανείου κατά μία ποσοστιαία μονάδα και την επέκταση του **χρόνου απόσβεσης** στα **7,5 χρόνια** για τα δάνεια. Η Ελληνική Οικονομία συνέχισε να βρίσκεται σε κατάσταση δημοσιονομικής **ανισορροπίας** και το επόμενο διάστημα με αποτέλεσμα, τον Ιούνιο του 2011, η κυβέρνηση να καταφύγει στην ψήφιση του **μεσοπρόθεσμου προγράμματος** (για τα έτη 20012-2015), που περιείχε **νέα μέτρα** λιτότητας όπως φόροι έκτακτης ανάγκης και μείωση του προσωπικού του δημόσιου τομέα.

Το Φεβρουάριο του 2012 συμφωνήθηκε μια νέα δανειοδότηση **130 δισεκατομμύρια ευρώ** και **κούρεμα** των ελληνικών ομολόγων κατά **53,5%** (που πραγματοποιήθηκε από τον ιδιωτικό τομέα) και προτάσεις για τη χρησιμοποίηση της **δημόσιας περιουσίας** με στόχο την μείωση του χρέους σε βιώσιμα επίπεδα. Ταυτόχρονα αποφασίστηκε η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με **30 δισεκατομμύρια ευρώ** και αύξηση κατά **1 τρισεκατομμύριο ευρώ** των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας.

Μερικοί από τους Οικονομολόγους θεωρούσαν ότι τα χρήματα των φορολογούμενων δεν βοηθούσαν την Ελλάδα αλλά τα ξένα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, αφού είδαν πως υπήρχε **μείωση** της έκθεσης των ξένων τραπεζών σε ελληνικά ομόλογα από **200 δισεκατομμύρια ευρώ** το 2009 σε **80 δισεκατομμύρια ευρώ** το Φεβρουάριο του 2012 και αύξηση του ελληνικού δημόσιου χρέους προς τις ξένες χώρες από **47,8 δισεκατομμύρια ευρώ** σε **180,5 δισεκατομμύρια ευρώ** μεταξύ Ιανουαρίου 2010 και Σεπτεμβρίου 2011. Τα δύο προγράμματα που είχαν εξελιχθεί ήταν καταστροφικά και **οδήγησαν** την ελληνική οικονομία να δανειζείται συνεχώς από την Τρόϊκα. Το σημαντικό ωστόσο ήταν ότι το κοινό έχασε την εμπιστοσύνη στην παρούσα κυβέρνηση και τους δανειστές της. Η **ανεργία** στην Ελλάδα είχε παραμείνει **πάνω** από **25%** για τα επόμενα χρόνια και ήταν πολύ **υψηλότερη** για τους νέους ανθρώπους.

Το Μάιο του 2012 εν μέσω πολιτικής αστάθειας εμφανίζεται ο όρος **«Grexit»** τον οποίο νόμιζαν ότι σήμαινε την έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ. Ο νέος Πρωθυπουργός όμως **ζήτησε** μια παράταση **δύο ετών** από την Τρόϊκα, από το 2015 μέχρι το 2017, για να αλλάξει τον προϋπολογισμό από **πλεονασματικό** σε **ελλειμματικό**, αυτό σήμαινε το **τρίτο πακέτο βοήθειας** για το 2015 -2016 αξίας **32,6 δισεκατομμυρίων ευρώ**. Τον Νοέμβριο του 2012, ψηφίστηκε ένα μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής στρατηγικής 2013-2016 με μέτρα λιτότητας **18,8 δισεκατομμυρίων ευρώ** ως αντάλλαγμα τη **μείωση** των επιτοκίων από τους δανειστές, την παράταση των ληξιπρόθεσμων χρεών και την επιπλέον χορήγηση **10 δισεκατομμυρίων ευρώ** για πρόγραμμα **νέων** αγορών ομολόγων. Το **2014** το χρέος των χωρών της Ευρωζώνης **μειώνεται**, απ' την άλλη στην Ελλάδα όλο και **αυξάνεται** μέχρι που έφτασε στο **τρίτο τρίμηνο** του **2013** στο **171,8%** του ΑΕΠ, διατηρώντας το μεγαλύτερο ΑΕΠ της νομισματικής ένωσης.

Αίτια

Στην Ελλάδα η κρίση άργησε να φανεί εξαιτίας της συμμετοχής της στην **Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)** και της **ρευστότητας** που υπήρχε από την Διεθνή Κρίση. Παρακάτω θα δούμε τα αίτια της κρίσης αυτής :

- Τα μεγάλα «**δίδυμα**» ελλείμματα δηλαδή το **έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών** (εμπορικό ισοζύγιο) και το **δημοσιονομικό έλλειμμα**. Το οποίο ήταν αποτέλεσμα της έλλειψης ανταγωνιστικότητας και της οργανωτικής ανεπάρκειας του κράτους και το δημοσιονομικό έλλειμμα που δεν μπορούσε να παραμείνει κάτω από το **3%** του ΑΕΠ (κριτήριο της Συνθήκης του Μάαστριχτ).
- Η **μη αξιοπιστία** των δημοσιονομικών στατιστικών δεδομένων (αναθεώρηση του ελλείμματος)
- Οι **θετικές προβλέψεις** του προϋπολογισμού για τα **έσοδα - έξοδα** αλλά και η εφαρμογή του (αποκλίσεις από στόχους).
- Η **έλλειψη μηχανισμών** για σωστή προειδοποίηση (των παραπάνω).
- Η **αδυναμία ελέγχου** των πρωτογενών δαπανών και του μηχανισμού είσπραξης φόρων (αύξηση δημοσιονομικών ελλειμμάτων).

1.0.3 Διάγραμμα Δημόσιου Χρέους Ελλάδας - Ευρώπης - Ευρωζώνης από το 2000 - 2019

Οι χώρες που αποτελούσαν την Ευρωπαϊκή Ένωση έως το **2000** ήταν **14 χώρες**.

- Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Λουξεμβούργο (1958)
- Δανία, Ηνωμένο Βασίλειο – αποχώρησε 31/1/20, Ιρλανδία (1973)
- Ελλάδα (1981)
- Ισπανία, Πορτογαλία (1986)
- Αυστρία, Σουηδία, Φινλανδία (1995)

Στην συνέχεια, προστέθηκαν **13** επιπλέον χώρες με ημερομηνία προσχώρησης **1/5/2004**.

- Εσθονία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία, Τσεχία (2004)
- Βουλγαρία, Ρουμανία (2007)
- Κροατία (2013)

Οι χώρες που αποτελούσαν την Ευρωζώνη έως το **2000** ήταν **11 χώρες**.

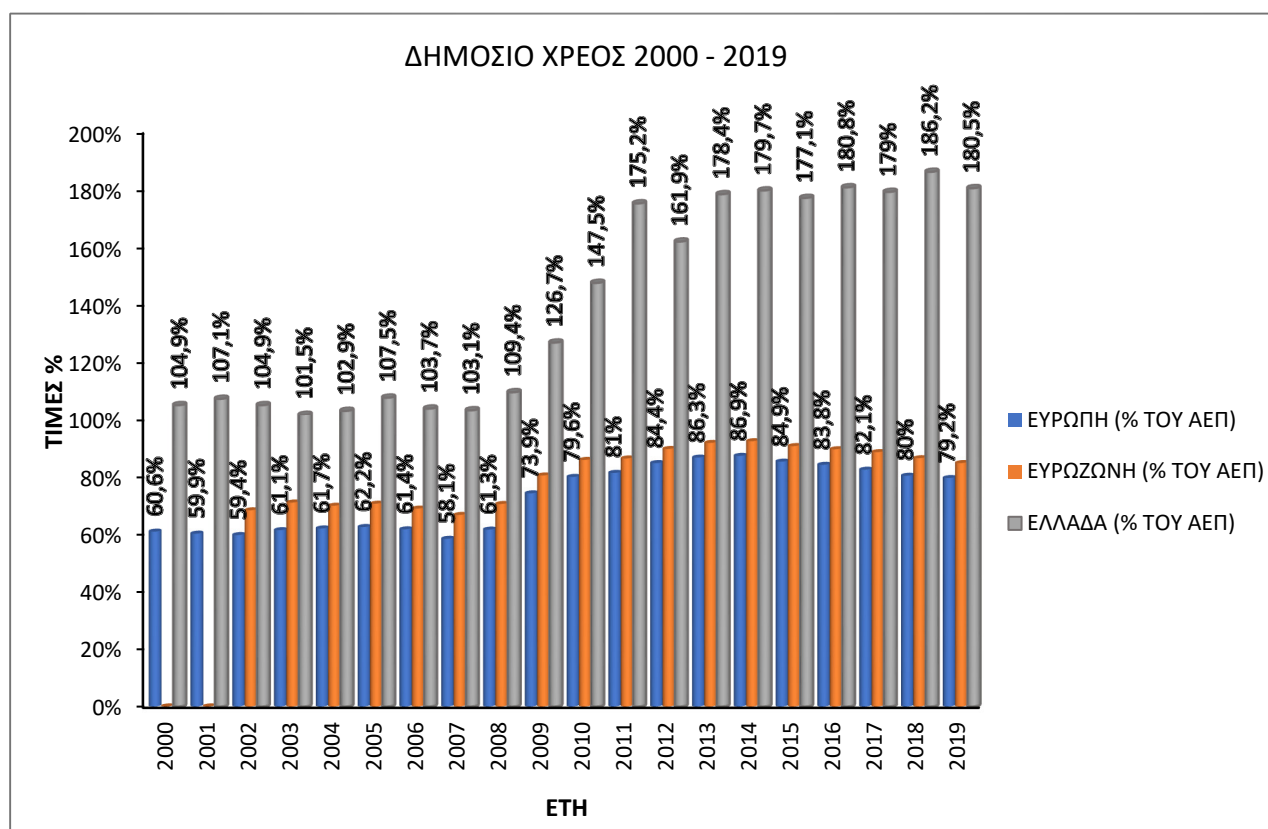
- Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Λουξεμβούργο, Πορτογαλία, Φινλανδία (1999)

Στην συνέχεια, προστέθηκαν **8 χώρες** επιπλέον με ημερομηνία προσχώρησης **1/1/2001**.

- Ελλάδα (2001)
- Σλοβενία (2007)
- Κύπρος, Μάλτα (2008)
- Σλοβακία (2009)
- Εσθονία (2011)
- Λετονία (2014)
- Λιθουανία (2015)

Στο παρακάτω διάγραμμα **παρουσιάζουμε** το δημόσιο χρέος μεταξύ Ελλάδας – Ευρώπης και Ευρωζώνης κατά τις χρονιές 2000 έως και 2019. Όπως παρατηρούμε στο διάγραμμα **η μεγαλύτερη αύξηση** του δημόσιου χρέους για την Ελλάδα είναι την χρονιά **2018**, με ποσοστό **186,2%**, ενώ για την Ευρώπη και την Ευρωζώνη η **αύξηση** εντοπίζεται κατά την χρονιά **2014**, με ποσοστό **86,9%** για την Ευρώπη και **92%** για την Ευρωζώνη. Κατά την χρονιά **2003** καταγράφεται η **πιο χαμηλή μείωση** του δημόσιου χρέους για την Ελλάδα με ποσοστό **101,5%** ενώ κατά την χρονιά **2007** βλέπουμε την **χαμηλότερη μείωση** για την Ευρώπη και την Ευρωζώνη με ποσοστό, **58,1%** και **66,4%** αντίστοιχα.

Όλα τα δεδομένα για την δημιουργία του διαγράμματος είναι από τις ηλεκτρονικές σελίδες **ΕΛΣΤΑΤ** και **EUROSTAT**.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι δημοσιεύτηκε από την **ΕΛΣΤΑΤ** η πρώτη εκτίμηση του δημόσιου χρέους για το έτος του 2020. Η εκτίμηση του **ΑΕΠ** ανήλθε για το 2020 σε **168,5 δις. ευρώ** έναντι **183,6 δις ευρώ** του 2019, παρουσιάζοντας **μείωση** κατά **8,2 %**.

1.4 Κορωνοϊός

Η Πανδημία της Νόσου του **Κορωνοϊού** του 2019 ή **Covid-19 (SARS-CoV-2)** είναι μια τρέχουσα πανδημία που πρωτοξεκίνησε από την πόλη **Ουχάν** της **Κίνας** τον Δεκέμβρη του **2019** και πολύ γρήγορα εξαπλώθηκε σ' όλη την Ασία. Στη συνέχεια η μετάδοση του ιού έγινε εμφανή σε ολόκληρο τον πλανήτη. Στην **Ελλάδα** η εξάπλωση του ιού άρχισε από τις **26 Φεβρουαρίου** του **2020** και έπειτα. Ο Κορωνοϊός έφερε σημαντικές επιπτώσεις στην **υγεία**, την **κοινωνική συνοχή** και στο **σύνολο** της **οικονομίας**.

Μετά την Κρίση Χρέους της Ελλάδας όπου η οικονομία αντιμετώπισε πολλά προβλήματα, και στην έπειτα πορεία των χρόνων είχε αρχίσει σιγά σιγά να ανακάμπτει, έρχεται η Κρίση του Κορωνοϊού η οποία ξανά βάζει την οικονομία σε κίνδυνο.

Συγκεκριμένα η Ελληνική Οικονομία βρισκόταν σε μια κατάσταση με τα **δημοσιονομικά** της μεγέθη να είναι **σταθερά** όταν εμφανίστηκε η πανδημία. Τα επίπεδα εμπιστοσύνης της Ελλάδας είχαν βελτιωθεί κατά πολύ και επιπλέον υπήρχε πρόσβαση στις διεθνές αγορές πράγμα πολύ σημαντικό για την χώρα μας. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω θετικά της Ελλάδας και με την στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είχε σαν αποτέλεσμα τον κατάλληλο νομικό χώρο για να βοηθήσουν της επιχειρήσεις αλλά και τους εργαζομένους που επηρεάστηκαν από τις επιπτώσεις της πανδημίας.

1.4.1 Οι Επιπτώσεις του Κορωνοϊού στην Οικονομία

Ο Covid-19 ήταν μία από της **χειρότερες** λεγόμενες κρίσεις, αφού είχε σαν αποτέλεσμα την **καταστροφή της παγκόσμιας οικονομίας**. Η σημαντικότερη θα λέγαμε **συνέπεια** που προκλήθηκε από την πανδημία είναι, η **αύξηση του ποσοστού ανεργίας παγκοσμίως**. Το ποσοστό ήταν **πολύ μεγαλύτερο** από της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008.

Το **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν** κυμαινόταν σε χαμηλά επίπεδα σε πολλές οικονομίες. Η **επιρροή** της πανδημίας φάνηκε και στις **χρηματιστηριακές τιμές**. Μεγάλες εταιρείες είδαν τις **μετοχές** τους να **μειώνονται** έως και στο **80%**.

Η **Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα** για να προστατέψει την οικονομία απ' τις επιπτώσεις της πανδημίας εφάρμοσε μια σειρά μέτρων **νομισματικής πολιτικής** και **εποπτείας των τραπεζών**, για να αντιμετωπίσει το πρόβλημα **ρευστότητας** και τα προβλήματα που συνδέονται με την **κεφαλαιακή** τους εποπτείας λόγω **χειροτέρευσης** της ποιότητας του ενεργητικού.

Ο **ρόλος** των κεντρικών τραπεζών, κατά την διάρκεια της πανδημίας ήταν, να βοηθήσουν τις οικονομίες, **μειώνοντας** τα επιτόκια σε χαμηλά επίπεδα. Με τον τρόπο αυτό προσέφεραν μια επιπλέον βοήθεια στην κυβέρνηση.

1.5 Ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ)

Ως Οικονομική και Νομισματική Ένωση **εννοούμε** την **διαδικασία** που αποσκοπεί στην αρμονία των **οικονομικών** και **νομισματικών πολιτικών** των **κρατών μελών** της Ένωσης με σκοπό την **εφαρμογή ενιαίου νομίσματος**, του ευρώ.

Το Μάρτη του 2000 ο **πρωθυπουργός** της Ελληνικής Δημοκρατίας **Κωνσταντίνος Σημίτης**, έστειλε **αίτημα** για την ένταξη της Ελλάδας στην **ΟΝΕ**. Στη Σύνοδος Κορυφής που έγινε στην Πορτογαλία τον Ιούνιο του 2000 το συμβούλιο των **υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών** της **Ευρωπαϊκής Ένωσης (ECOFIN)**, αποφάσισαν την ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ. Το ευρώ **αντικατέστησε** την δραχμή ολοκληρωτικά την **1^η Ιανουαρίου του 2001** και έτσι η Ελλάδα έγινε το **12ο μέλος της ΟΝΕ**.

1.6 Τα Στάδια της Οικονομικής Κρίσης

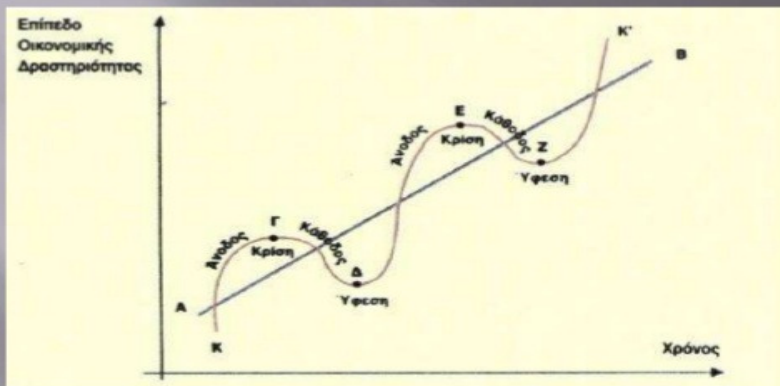
Η οικονομική κρίση αποτελεί την μια από της δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και μάλιστα την φάση της καθόδου, δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα είναι σε βαθιά συρρίκνωση. Οι οικονομικές διακυμάνσεις ορίζονται ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και **κυκλικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι**.

Τα στάδια από τα οποία περνάει η οικονομία στη διάρκεια του κύκλου έχουν κοινά χαρακτηριστικά και ονομάζονται συνήθως **φάσεις του οικονομικού κύκλου**.

Μια απλή εικόνα του οικονομικού κύκλου φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα. Στο οποίο, στον κάθετο άξονα μετρούμε το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας, για παράδειγμα, το επίπεδο του εισοδήματος, και στον οριζόντιο το χρόνο (έτη).

Υπάρχουν δύο κύριες φάσεις από τις οποίες, διέρχεται η οικονομία στη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου: **η φάση της ανόδου ή της άνθησης** και **η φάση της καθόδου ή της ύφεσης**. Η μετάβαση από την άνοδο στην κάθοδο και αντίστροφα δε γίνεται αμέσως ή απότομα, αλλά απαιτεί χρόνο. Επίσης περνάει από τη **φάση της κρίσης** που είναι η κορυφή του κύκλου (Γ ή Ε του διαγράμματος). Η μετάβαση από την κάθοδο στην άνοδο περνάει από **τη φάση της ύφεσης**, που είναι απλά ο “πυθμένας” του κύκλου (Δ ή Ζ του διαγράμματος).

Οι φάσεις του κύκλου και τα χαρακτηριστικά τους.

Όπου AB: Μακροχρόνια ανοδική τάση της οικονομίας
Επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας: π.χ. επίπεδο εισοδήματος

Εικόνα 1.3 Οι Φάσεις του Οικονομικού Κύκλου

Πηγή: Αρχές Οικονομικής Θεωρίας Γ' Γενικού Λυκείου (Βιβλίο)

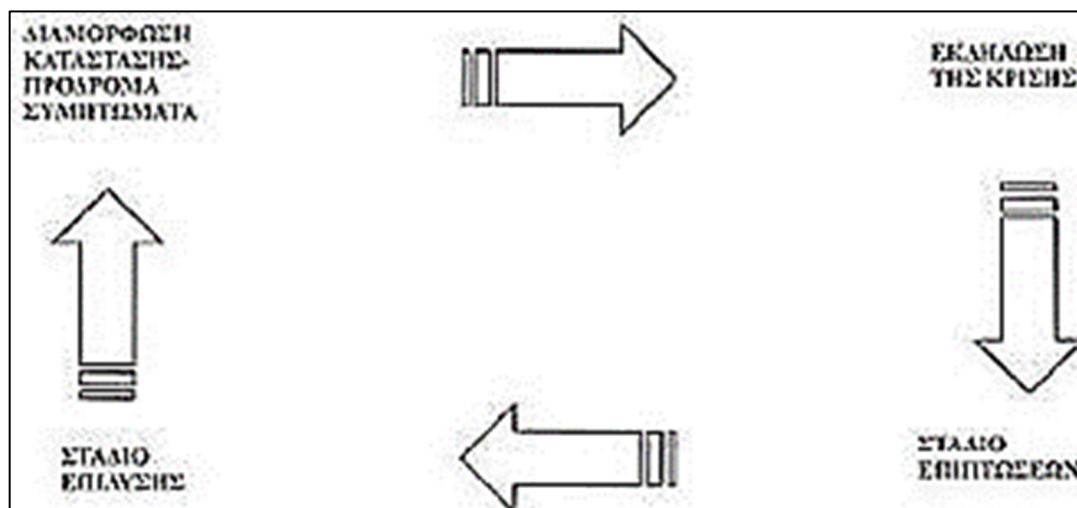
Σημαντικά Χαρακτηριστικά Κάθε Φάσης

- Η φάση της **ύφεσης** σημαίνει ότι υπάρχει **εκτεταμένη ανεργία** καθώς και **έλλειψη επενδύσεων** αλλά και **ανεπαρκή ζήτηση**. Η παραγωγή και το εισόδημα βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδο τους ενώ παράλληλα οι τιμές μειώνονται και τα κέρδη των επιχειρήσεων είναι χαμηλά. Το επιχειρηματικό κλίμα δεν είναι ευνοϊκό για ανάληψη επενδύσεων και γενικότερα επικρατεί απαισιοδοξία για το μέλλον.
- Η φάση της **ανόδου** ή **άνθησης** σημαίνει ότι έχουμε **μεγάλη αύξηση** των επιχειρηματικών κερδών, **αύξηση** της παραγωγής, του εισοδήματος, της απασχόλησης, των **τιμών** και της **ζήτησης** με αποτέλεσμα την συνεχή αύξηση και των επενδύσεων.
- Η φάση της **καθόδου** είναι το **αντίθετο** της φάσης της ανόδου δηλαδή εδώ παρατηρείται η **μείωση** της κατανάλωσης, στασιμότητα ή μείωση των επενδύσεων, επίσης η μείωση του εισοδήματος και της απασχόλησης.
- Η φάση της **κρίσης** σημαίνει ότι υπάρχουν **μεγάλες** και **απότομες πτώσεις** των αμοιβών των συντελεστών παραγωγής, η οικονομική δραστηριότητα παρουσιάζει στασιμότητα ενώ και η κατανάλωση, το εισόδημα και η απασχόληση παρουσιάζουν μείωση, επομένως η κατάσταση αυτή οδηγεί σε μείωση των επενδύσεων.

Στο πιο πάνω στάδιο (φάση της κρίσης) η οικονομία είναι πιο **ευαίσθητη** και περισσότερο **ευάλωτη** στους διάφορους παράγοντες που μπορούν να ανακόψουν την ανοδική πορεία της. Αν αυτό συμβεί, τότε επέρχεται κρίση, η οικονομία έχει ξεπεράσει το ανώτατο σημείο και εισέρχεται στη φάση της καθόδου.

Ο συνήθης **κύκλος ζωής** μιας **κρίσης**²⁰, όπως παρουσιάζεται στο ακόλουθο σχήμα, περιλαμβάνει τα **εξής στάδια** (Σφακιανάκης, 1998):

1. Το στάδιο **διαμόρφωσης** της κατάστασης ή αλλιώς το στάδιο πρόδρομων συμπτωμάτων (**Prodromal crisis stage**) είναι εκείνο το στάδιο κατά το οποίο εμφανίζεται ένα πλήθος συμπτωμάτων που προειδοποιούν για την επερχόμενη κρίση.
2. Το στάδιο **εκδήλωσης - κορύφωσης** της κρίσης (**Acute crisis stage**) είναι το στάδιο κατά το οποίο εκδηλώνονται τα χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης.
3. Το στάδιο των **επιπτώσεων** (**Chronic crisis stage**) είναι το στάδιο κατά το οποίο οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι εμφανείς και πλήττουν την οικονομία στο σύνολό της.
4. Τέλος, το στάδιο **επίλυσης - ομαλοποίησης** (**Crisis resolution stage**) είναι το στάδιο κατά το οποίο η οικονομία ανακτά ξανά τους κανονικούς της ρυθμούς.

Εικόνα 1.4 Τα Στάδια της Οικονομικής Κρίσης

Πηγή: Πτυχιακή Εργασία των Λειβαδάρο Παναγιώτη & Γαργαλιάνο Γεώργιο «Η Οικονομική Κρίση & οι Παθογένειες της Ελληνικής Οικονομίας»

²⁰ Σφακιανάκης Μ.Κ., 1998, «Διοικητική κρίσεων», Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα

1.7 Τα Αίτια της Οικονομικής Κρίσης

Γενικά τα αίτια μιας οικονομικής κρίσης **δεν μπορούν** να διευκρινισθούν με απόλυτη σαφήνεια, επειδή είναι ένα **φαινόμενο σύνθετο**, αφού οικονομική κρίση από οικονομική κρίση διαφέρει σύμφωνα με το **γεωγραφικό** της σημείο που εμφανίζεται, την **χρονική περίοδο**, το **τομέα** του (π.χ. . χρηματοπιστωτικό τομέα), αλλά και με **διαφορετικές συνέπειες** τόσο οικονομικές όσο και κοινωνικές και πολλές φορές και πολιτικές. Απ' την άλλη όμως υπάρχουν και **ομοιότητες**.

Μερικοί από τους **τεχνοκράτες Οικονομολόγους** δηλώνουν ότι για να φτάσουμε σε κάποια οικονομική κρίση θα πρέπει να υπάρχουν κάποιοι συγκεκριμένοι παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να είναι **εσωτερικοί**, οι οποίοι είναι ορατή μέσα στην οικονομία μιας χώρας, δηλαδή στη λειτουργία των εγχώριων κεφαλαιαγορών, το θεσμικό και πολιτικό σύστημα καθώς και άλλοι παράγοντες. Επίσης υπάρχουν και οι **εξωτερικοί** ή αλλιώς **διεθνής παράγοντες** που τους συναντάμε στην λειτουργία των θεσμών που εκτελούνται σε διεθνές επίπεδο και επιδρούν στη διεθνή κεφαλαιαγορά αλλά και του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Ανεξάρτητα, το αν οι παράγοντες είναι εσωτερικοί ή εξωτερικοί **επηρεάζονται** όμως από κοινούς άξονες που είναι πολλοί και ποικίλουν, σχετικά με την **χρονική τους περίοδο**, με της **ιδιομορφίες** και τα **χαρακτηριστικά της κρίσης**. Οι **άξονες** μπορεί να είναι, χρηματιστηριακές αξίες ή η ανεξέλεγκτη δανειοδότηση από μη τραπεζικούς οργανισμούς, η δημιουργία επικίνδυνων τραπεζικών παραγώγων που μεταφέρονται στην αγορά, οι κοινωνικές ανισότητες, η παγκόσμια συγκέντρωση πλούτου στις χώρες της δύσης ή σε μεγάλους εθνικούς οργανισμούς, ή κάποιος πόλεμος παγκόσμιος ή τοπικός. Τα αίτια και οι παράγοντες είναι **αλληλένδετα** και πολλές φορές έχουν κοινά σημεία. Τέλος, για να φτάσουμε σε μια οικονομική κρίση θα πρέπει να υπάρχουν ή τα αίτια ή οι παράγοντες ή κάποιος συνδυασμός αυτών των δύο.

1.8 Μέτρα Αντιμετώπισης

Η κυβέρνηση, σε μια οικονομική κρίση, πρέπει να πάρει κάποια μέτρα για την καλύτερευση του **μακροοικονομικού περιβάλλοντος** και την **προώθηση της σταθερότητας της αγοράς**, για να **αποφύγει** την πτώση του χρηματοπιστωτικού και τραπεζικού συστήματος και να **μειωθούν** οι οικονομικές συνέπειες. Το πιο σπουδαίο για την αντιμετώπιση μιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, είναι η **εξασφάλιση** της εμπιστοσύνης στην προστασία του τραπεζικού συστήματος, καθώς αυτό αποτρέπει την μεγάλη ροή καταθέσεων δηλαδή την κατάσταση των καταναλωτών να αποσύρουν της καταθέσεις τους γρήγορα. Η εμπιστοσύνη στο τραπεζικό σύστημα λαμβάνει μέτρα προστασίας με την παροχή κρατικών εγγυήσεων για τις καταθέσεις.

Κατά την περίοδο **ύφεσης** η κυβέρνηση έχει ως σκοπό για **αρχή** να **αυξήσει** των δανεισμούς τους και στη συνέχεια να **βοηθήσουν** τις κεντρικές τράπεζες να **μικρύνουν** το επιτόκιο. Οι μηχανισμοί αυτοί παράγουν τα δικά τους προβλήματα. Ο **κρατικός δανεισμός** ελαττώνεται από το κόστος διάσωσης της τράπεζας. Τα μεγάλα επίπεδα δανεισμού μπορούν επιπλέον να **αυξήσουν** τα επιτόκια ή να **μειώσουν** την νομισματική αξία.

Σύμφωνα με τον **Σταύρο Ζένιο**²¹, οι κρίσεις που γίνονται από μεγάλο χρέος, επιλύονται από μια μακρά και επίπονη διαδικασία **απομόχλευσης**, κατά την οποία ο αναγκαζόμενος τομέας της οικονομίας, συγκεκριμένα τα **νοικοκυριά** και η **κυβέρνηση**, μειώνουν το χρέος. Οι υπόλοιποι τομείς συγκεντρώνουν το **χρέος** της **περιόδου** αυτής για να αποφύγουν μια **συνεχή (παρατεταμένη) ύφεση**. Όταν ο αναγκαζόμενος τομέας **υποχωρήσει** και η ανάπτυξη ενθαρρυνθεί, τότε το **νέο χρέος** που αρχίζουμε να έχουμε σταδιακά γίνεται πιο **λίγο** σημαντικό ως προς το **ΑΕΠ**.

Από το μέρος της πολιτικής η αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης περιέχει την εξαπλωση της **δημοσιονομικής πολιτικής**, μέσω αυτής **αυξάνονται** οι δαπάνες της κυβέρνησης για την παροχή οικονομικών κινήτρων, ενώ τα **νοικοκυριά** και οι **εταιρείες** μπαίνουν σε διαδικασία **απομόχλευσης**.

Ο **πληθωρισμός** φθείρει την **πραγματική αξία** του χρέους και η (υποτίμηση) μείωση της τιμής του νομίσματος **ελαττώνει** το χρέος σε εθνικό νόμισμα μέσω της **αύξησης** του πληθωρισμού, ενώ συγχρόνως **ενδυναμώνει** τις εξαγωγές και την ανάπτυξη σχετικά με την ελαστικότητα της ζήτησης και της προσφοράς. Τέλος, η **αναδιάρθρωση του χρέους** ελαττώνει το χρέος είτε **μονομερώς**, είτε σε **διαπραγματευόμενη συμφωνία** με τους πιστωτές. Αν μια κρίση χρέους έχει σχέση με μια τραπεζική κρίση είναι πιο δύσκολο να αντιμετωπιστεί. Οι τραπεζικές κρίσεις δημιουργούνται πολλές φορές από **υπερβολικό χρέος** απ' την άλλη όμως το υπερβολικό χρέος **δεν καταλήγει** σε τραπεζική κρίση.

²¹ Καθηγητής της Διοικητικής Επιστήμης και Χρηματοοικονομικών στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

2.1 Ο Ορισμός του Τουρισμού

Αν ρίξει κάποιος μια ματιά στην βιβλιογραφία τόσο της ελληνικής όσο και της διεθνής θα παρατηρήσουν πως υπάρχουν **πολλές έννοιες** για τον ορισμό του τουρισμού. Για αρχή να αναφέρουμε πως η λέξη τουρισμός εμφανίστηκε τον **18^ο αιώνα**, ενώ ο **19ος αιώνας** αποτελεί τη χρονική περίοδο για τη **μεταγενέστερη εξέλιξη** του τουριστικού φαινομένου. Ο τουρισμός **προέρχεται** από την γαλλική λέξη **tour** και την αγγλική **touring** οι οποίες και οι δύο λέξεις αυτές **προέρχονται** απ' την **λατινική** λέξη **tornus**. Στην συνέχεια θα αναφέρουμε κάποιους ορισμούς από διεθνούς οργανισμούς αλλά και ειδικούς του τουρισμού.

Ο πρώτος ορισμός ήταν του **Hunziger** και **Krapf**²² το **1942** το οποίο έλεγε ότι: τουρισμός είναι το σύνολο των σχέσεων και φαινομένων που προκύπτουν από το ταξίδι προς έναν τόπο και την παραμονή του , εφόσον η παραμονή δεν είναι μόνιμη και δεν λαμβάνουν μέρος σε καμία εργασία για εξασφάλιση εισοδήματος.

Σύμφωνα με το **Jafari**²³(**1977**) τουρισμός είναι η μελέτη ενός ανθρώπου μακριά από το σύνηθες φυσικό του περιβάλλον, δηλαδή ένας κλάδος που ανταποκρίνεται στις ανάγκες του και την επίδραση που έχει τόσο αυτός στα πολιτισμικά, οικονομικά και φυσικά περιβάλλοντα.

Ενώ σύμφωνα με τον **Leiper**²⁴ (**1979**) ο τουρισμός είναι ένα σύστημα που εμπεριέχει εθελούσια μετάβαση και προσωρινή παραμονή ενός ατόμου σε διαφορετικό τόπο από εκείνον που διαμένει.

Η **Διεθνής Ακαδημία Τουρισμού** διατύπωσε ότι τουρισμός είναι : το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές.

Ο **Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού** (United World Tourism Organization- UNWTO)²⁵ και ο **Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών** (Ο.Η.Ε) ορίζουν ότι : ο τουρισμός περιλαμβάνει της δραστηριότητες των ανθρώπων που ταξιδεύουν και μένουν σε έναν διαφορετικό τόπο από τον συνηθισμένο τόπο διαμονής τους με χρονικό διάστημα έως ένα έτος για λόγους αναψυχής ή άλλους λόγους.

²² Hunziger είναι Ελβετός Καθηγητής και ιδρυτής του Ινστιτούτο Τουριστικής Έρευνας στο Πανεπιστήμιο του St. Callen

Kurt Krapf είναι διευθυντής στο Ινστιτούτο Τουρισμού της Βιέννης

²³ Jafar Jafari είναι καθηγητής Φιλοξενίας και Τουρισμού στο Πανεπιστήμιο του Wisconsin-Stout, Τμήμα Φιλοξενίας και Τουρισμού (ΗΠΑ)

²⁴ Ο Neil Leiper ήταν Αυστραλός μελετητής τουρισμού

²⁵UNWTO είναι το γραφείο των Ηνωμένων Εθνών που ασχολείται με την προώθηση ενός υπεύθυνου, αειφόρου και παγκοσμίως προσβάσιμου τουρισμού

Η **Διεθνή Ένωση Επιστημόνων Τουρισμού** (International Association of Scientific Experts on Tourism - AIEST)²⁶ ορίζει ότι ο τουρισμός είναι το σύνολο των φαινομένων και των σχέσεων που προκύπτουν από το ταξίδι και τη διαμονή μη μόνιμων κατοίκων σε έναν προορισμό, εφόσον δεν οδηγούν σε μόνιμη διαμονή στον προορισμό και δεν συνδέονται με κάποια κερδοσκοπική δραστηριότητα.

Θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στην παρακάτω μορφή **τυπολογίας** για τον ορισμό του τουρισμού:

«Τουρισμός είναι ένα οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο το οποίο συμβαίνει, όταν οι άνθρωποι αλλάζουν το φυσικό περιβάλλον τους και τους ρυθμούς ζωής τους που τους παρέχουν ικανοποίηση σε ψυχοσωματικές ανάγκες, συνειδητά και αποκλειστικά για το σκοπό αυτό την πρόσκαιρη μετακίνηση σε ξένο γεωγραφικό χώρο και την παραμονή τους για χρονικό διάστημα μέχρι ένα έτος, όπου αναπτύσσονται συγκεκριμένες δραστηριότητες αναψυχής, διακοπών, ψυχαγωγίας, επιχειρηματικών, θρησκευτικών, εξερεύνησης κλπ.»

2.1.1 Ορισμοί που έχουν Σχέση με τον Τουρισμό

Τουρίστας είναι αυτός που **ταξιδεύει** για ευχαρίστηση ή διακοπές κι **όχι** για δουλειά.

Απασχολούμενοι είναι τα άτομα τα οποία εργάζονται (εξ' ορισμού, θέλουν και μπορούν να εργαστούν).

Ναύλος είναι το αντίτιμο ναύλωσης αεροπλάνου ή άλλου πτητικού μέσου.

²⁶ AIEST είναι επιστημονικός οργανισμός τουρισμού

2.2 Οι Διακρίσεις του Τουρισμού

Από πλευράς Φυσικών Ορίων:

- **Εγχώριος τουρισμός (Domestic Tourism) ή και εσωτερικός τουρισμός** είναι εκείνος που γίνεται από τους μόνιμους κατοίκους μιας χώρας πάντα μέσα σε αυτήν (**μέσα στην επικράτεια της**).
- **Εισερχόμενος τουρισμός (Inbound Tourism)** είναι ο τουρισμός που αφορά τους αλλοδαπούς οι οποίοι ταξιδεύουν σε μια δεδομένη χώρα.
- **Εξερχόμενος τουρισμός (Outbound Tourism)** αφορά τους μόνιμους κατοίκους μιας χώρας, οι οποίοι ταξιδεύουν σε άλλη χώρα.
- **Διεθνής τουρισμός (International Tourism)** ονομάζεται το **σύνολο** του εξερχόμενου και εισερχόμενου τουρισμού.
- **Εσωτερικός τουρισμός (Internal Tourism)** είναι το **σύνολο** του εγχώριου και του εισερχόμενου τουρισμού.
- **Εθνικός τουρισμός (national Tourism)** ονομάζεται το **σύνολο** του εγχώριου και του εξερχόμενου τουρισμού.

Από πλευράς Αριθμού Περιηγητών

- **Μαζικός Τουρισμός** είναι η **ομαδική συμμετοχή** των τουριστών στις διάφορες φάσεις τουριστικής δραστηριότητας.
- **Ατομικός Τουρισμός** είναι από την **ανεξάρτητη ατομική** οργάνωση και εκτέλεση του ταξιδιού.

Από άποψη Οικονομικού Αποτελέσματος

- **Ενεργητικός:** ο τουρισμός μιας χώρας όταν γίνεται **εισροή συναλλάγματος** (στο είδος αυτό συμπεριλαμβάνεται ο εξερχόμενος τουρισμός).

- **Παθητικός:** ο τουρισμός μιας χώρας όταν γίνεται **εκροή συναλλάγματος** (το είδος αυτό συμπεριλαμβάνεται ο εξερχόμενος τουρισμός).

Από πλευράς χρονικής διάρκειας

- **Συνεχής** είναι ο τουρισμός ο οποίος **διαρκεί** όλο το χρόνο ανεξάρτητα κλιματικών συνθηκών.
- **Εποχιακός** είναι ο τουρισμός που **δεν διαρκεί** όλο το χρόνο επειδή επηρεάζεται από κλιματολογικές συνθήκες (εδώ **ανήκει** η **Ελλάδα** αφού υπερέχει πολύ λόγω **μεγάλης ζήτησης** το καλοκαίρι).

2.3 Οι Μορφές του Τουρισμού

Οι πιο **κύριες** μορφές του τουρισμού είναι:

- ✓ Κοινωνικός
- ✓ Ιατρικός
- ✓ Θρησκευτικός
- ✓ Συνεδριακός
- ✓ Επαγγελματικός
- ✓ Εκθεσιακός

2.4 Ιστορική Αναδρομή Τουρισμού

Σαν μορφή τουριστικής μετακίνησης εννοούμε όταν ο άνθρωπος μετακινείται από τον τόπο μόνιμης διαμονής τους σε άλλους τόπους ξένους για λόγους εμπορίας, θρησκευτικών γιορτών κλπ.

Ο τουρισμός υπήρχε από την αρχαιότητα, αλλά δεν ήταν το ίδιο με το σήμερα, το μόνο κοινό τους ήταν τα βασικά στοιχεία. Μετά το **Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο** και ιδιαίτερα μετά το τέλος

του **Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου** το φαινόμενο του τουρισμού αυξήθηκε περισσότερο. Οι μεγάλες ανακατατάξεις που έγιναν **τέλη του 18^{ου} αιώνα** και **αρχές 19^{ου} αιώνα** σε πολλές χώρες της Ευρώπης αλλά και της Αμερικής συνέβαλαν στην πορεία της ανάπτυξης του τουρισμού. Στις αρχές του **19^{ου} αιώνα** όταν έγινε η ανακάλυψη της ατμομηχανής και έπειτα η επέκταση του σιδηροδρομικού δικτύου η μετακίνηση των ανθρώπων είτε **ατομικά** είτε σε **μικρές ομάδες** (τότε αυτό θεωρούταν τουρισμός) όλο και αυξανόταν. Καθώς, όμως ο τουρισμός αναπτυσσόταν εμφανίστηκε η ανάγκη για οργάνωση της μετακίνησης και των στοιχείων του, έτσι, έκαναν την εμφάνισή τους **εταιρίες** που αναλάμβαναν την οργάνωση του ομαδικού ταξιδιού.

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξή του ήταν το **εμπόριο** όπου έγιναν τα **πρώτα ταξίδια** στην **Κίνα** και την **Ινδία**. Κατά την αρχαιότητα γινόντουσαν πολλά ταξίδια για θρησκευτικούς λόγους όπως στους **Δελφούς** οι ταξιδιώτες-προσκυνητές, αλλά και ταξίδια **μεγάλων φιλοσόφων, ιστορικών και γεωγράφων**. Ένας ακόμη λόγος ήταν οι **Ολυμπιακοί Αγώνες της Αρχαίας Ολυμπίας** που γινόντουσαν κάθε τέσσερα χρόνια, όπου συνδυαζόταν η μετακίνηση με την προσήλωση των ταξιδιωτών σε **παραδόσεις, έθιμα και πολιτισμό**. Ο **διεθνής τουρισμός** άρχισε στα μέσα του **1950** σε τρεις ευρωπαϊκές χώρες την **Αυστρία**, την **Ιταλία**, και την **Ελβετία**.

Στην **ραγδαία ανάπτυξη** του τουρισμού στην πορεία των δεκαετιών συνέβαλαν παράγοντες όπως η **αύξηση των οικογενειακών εισοδημάτων**, η **είσοδος των γυναικών στην αγορά εργασίας** και η **θεσμοθέτηση του ελεύθερου χρόνου για διακοπές**.

2.4.1. Οι Δημοφιλείς Προορισμοί της Ευρώπης

Χώρες
Ηνωμένο Βασίλειο
Ιταλία
Γαλλία
Ελλάδα
Ισπανία
Τουρκία
Πορτογαλία
Ολλανδία

Τσέχικη Δημοκρατία
Γερμανία
Πολωνία
Ιρλανδία
Ουγγαρία
Μάλτα
Κροατία
Αυστρία
Ισλανδία
Ρωσία

Πίνακας 2.1 Δημοφιλείς Προορισμοί Ευρώπης

2.4.2 Ο Τουρισμός στην Ελλάδα

Ο Τουρισμός στην Ελλάδα προσδιορίζεται ότι **υπήρχε** από την **αρχαιότητα**. Στην χώρα μας ξεκίνησε κατά τις δεκαετίες **1960-1970** και η **έννοια** του ήταν του **μαζικού τουρισμού**. Έτσι την περίοδο εκείνη άρχισαν να **κατασκευάζονται** ξενοδοχεία και άλλες αντίστοιχες εγκαταστάσεις ενώ οι **διεθνείς τουρίστες** στην χώρα μας **αυξανόντουσαν**.

Η Ελλάδα χαρακτηρίστηκε ως ένας **σημαντικός τουριστικός προορισμός** και **πόλος έλξης** στην Ευρώπη από το **1970** λόγω της **ιστορίας** και του **πλούσιου πολιτισμού** του. Συνολικά, **μέχρι** και το **1990** η τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα ήταν **ταχύτερη** από ό,τι στην Ευρώπη και παγκοσμίως. Η Ελλάδα αποτελεί το **κορυφαίο** τουριστικό προορισμό παγκοσμίως, και έτσι την **κατατάσσει** ανάμεσα στους **10 πρώτους τουριστικούς προορισμούς**. ο **Ελληνικός τουρισμός** είναι ένας από τους ελάχιστους τομείς της εθνικής οικονομίας που είναι **ανταγωνιστικός σε παγκόσμιο επίπεδο**.

Ο τουρισμός **αποτελεί** για την ελληνική οικονομία τον **σημαντικότερο κεφάλαιο ανάπτυξης** και **εισροής εσόδων**, τόσο με **άμεσο** όσο και με **έμμεσο τρόπο**, αφού η συνεισφορά που έχει στο **ΑΕΠ** της χώρας μας είναι **πολύ** σημαντική. Ο τουρισμός συνέβαλε σημαντικά στην

οικονομική ανάπτυξη της χώρας μας ακόμα και στις **κρίσεις** που **αντιμετώπισε**. Στην Ελλάδα **δημιούργησε** θέσεις εργασίας για πολλούς ανθρώπους ιδιαίτερα για τους νέους.

2.4.2.a Οι 10 Πρώτοι Δημοφιλείς Προορισμοί στην Ελλάδα

Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζονται οι 10 πρώτοι δημοφιλείς προορισμοί στην Ελλάδα. Με δημοφιλέστερη πόλη, την **Χαλκιδική** με ποσοστό **18,35%** και με την λιγότερη δημοφιλή πόλη, την Πελοπόννησο με ποσοστό **2,75%**.

Πόλεις	Ποσοστά
Χαλκιδική	18,35%
Κρήτη	15,60 %
Σαντορίνη	13,76%
Κέρκυρα	11,93%
Μύκονος	11,93%
Ρόδος	11,01 %
Άλλα Νησιά Ιονίου	4,59%
Κως	3,67%
Άλλα Νησιά Κυκλάδων	3,67%
Πελοπόννησος	2,75%

Πίνακας 2.2 Οι 10 Πρώτοι Δημοφιλείς Προορισμοί στην Ελλάδα

2.4.2.b Αφίξεις Κρουαζιέρων Στην Ελλάδα

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζουμε τις αφίξεις των κρουαζιέρων και των επιβατών από το έτος **2010** έως και το **2020**. Η μεγαλύτερη αύξηση εμφανίζεται την χρονιά **2011** με **6.121.360** αφίξεις επιβατών / **5.261** για τις αφίξεις κρουαζιέρων. Ενώ την χρονιά **2020** παρατηρείτε ο **μικρότερος** αριθμός αφίξεων με **66.874** αφίξεις επιβατών / **204** για τις αφίξεις κρουαζιέρων λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού – Covid 19.

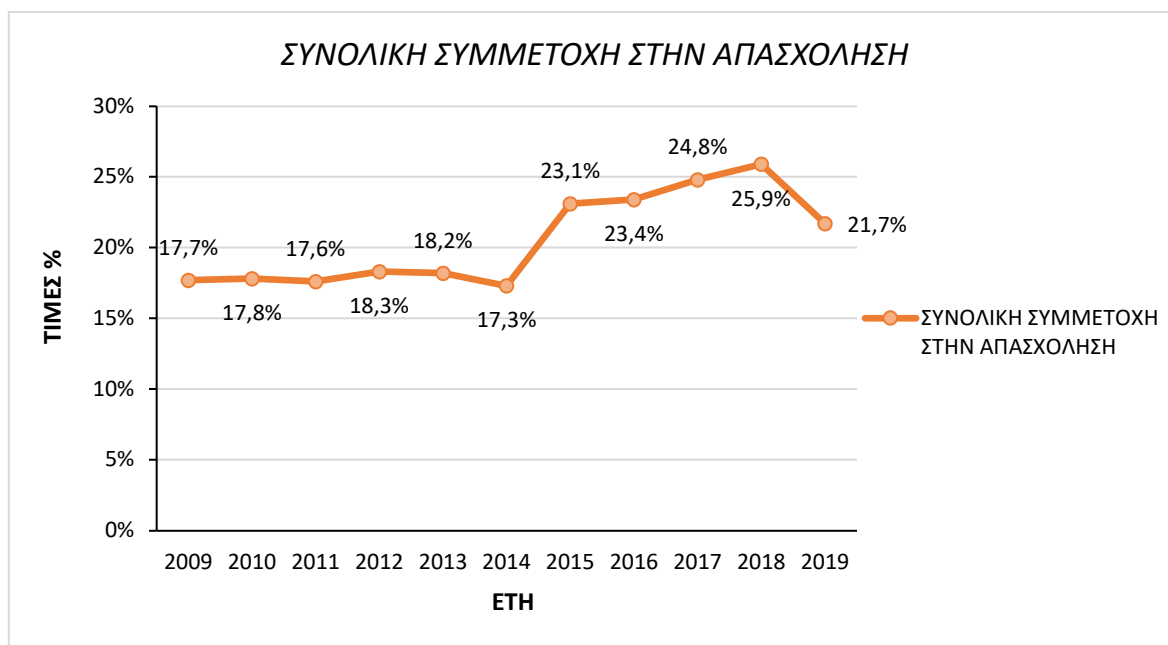
Έτη	Αριθμός Αφίξεων Κρουαζιέρων	Αριθμός Αφίξεων Επιβατών
2020	204	66.874
2019	3.889	5.537.500
2018	3.410	4.788.642
2017	3.414	4.625.363
2016	4.307	5.204.231
2015	4.294	4.966.443
2014	3.826	4.932.373
2013	4.288	5.561.889
2012	4.753	5.500.202
2011	5.261	6.121.360
2010	4.677	5.308.014

Πίνακας 2.3 Αφίξεις Κρουαζιέρων στην Ελλάδα

2.1 Διάγραμμα Συνολικής Συμμετοχής στην Απασχόληση του Τουρισμού

Στο παρακάτω διάγραμμα αναφέρονται τα ποσοστά των απασχολούμενων του τουρισμού. Παρατηρούμε ότι υπάρχει μια σταθερότητα μεταξύ **17%** έως **20%**, με **χαμηλότερη** τιμή **17,3%** το **2014**. Στην **τελευταία πενταετία** υπάρχει μια **αύξηση** ποσοστού έως και **5%**, με **μεγαλύτερη** τιμή το έτος **2018** με ποσοστό **25,9%**.

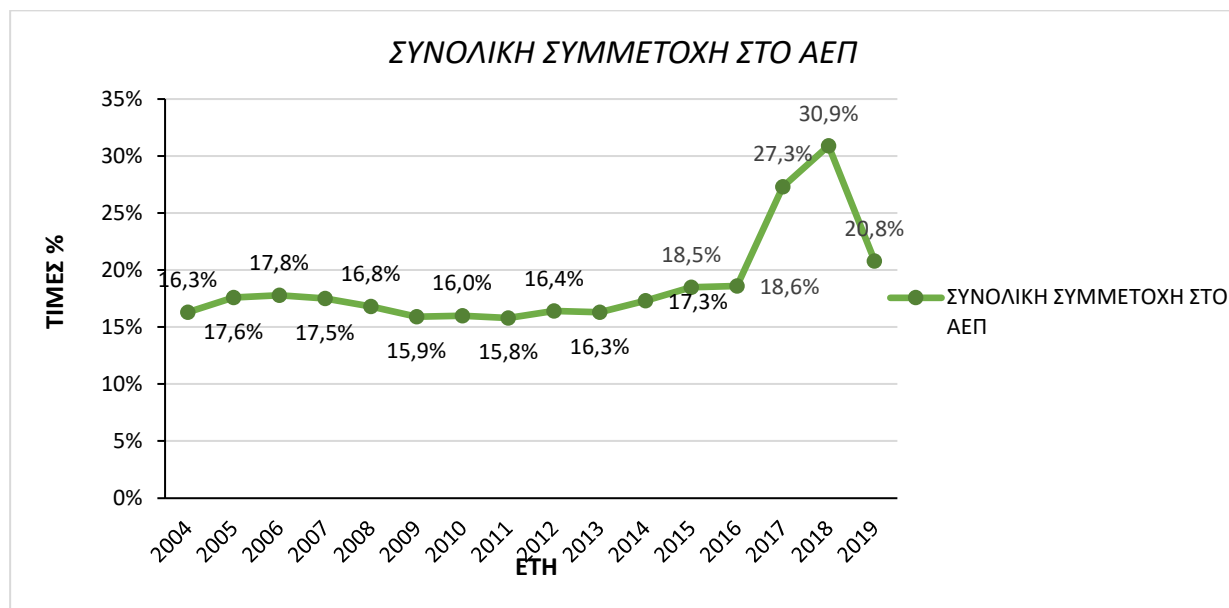
Όλα τα δεδομένα για την δημιουργία του διαγράμματος είναι από την ηλεκτρονική σελίδα **ΣΕΤΕ**.

2.2 Διάγραμμα Συνολικής Συμμετοχής στο ΑΕΠ του Τουρισμού

Στο παρακάτω διάγραμμα αναφέρονται τα ποσοστά της συνολικής συμμετοχής στο ΑΕΠ για τον τουρισμό, για τα έτη **2004** έως και το **2019**. Κατά το έτος **2018**, παρατηρείται η **μεγαλύτερη αύξηση**, με ποσοστό **30,9%**. Ενώ το **χαμηλότερο ποσοστό** παρουσιάζεται κατά το έτος **2011**, με ποσοστό **15,8%**.

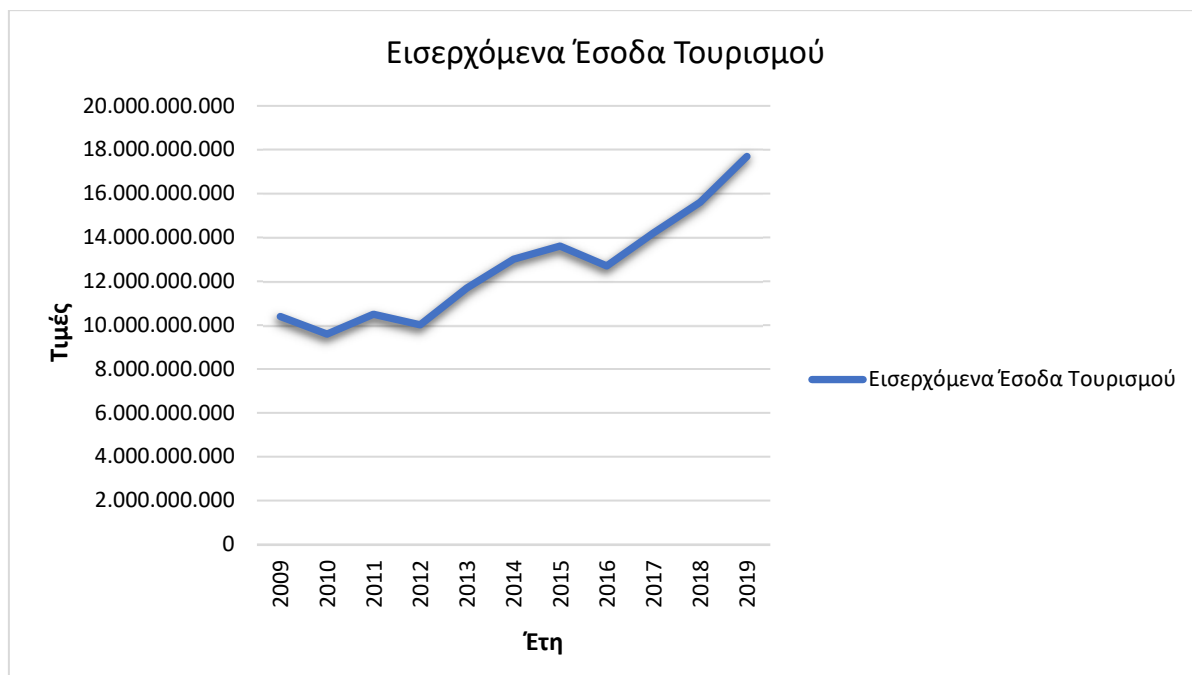
Όλα τα δεδομένα για την δημιουργία του διαγράμματος είναι από την ηλεκτρονική σελίδα **ΣΕΤΕ**.

2.3 Διάγραμμα Εσόδων από Εισερχόμενο Τουρισμό (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα των κρουαζιέρων)

Στο ακόλουθο διάγραμμα παρουσιάζουμε τις τιμές των εσόδων από τον εισερχόμενο τουρισμό, για τις χρονιές **2009** έως και το **2019**. Η **χαμηλότερη τιμή** παρατηρείται κατά την χρονιά **2010**, η οποία ανέρχεται στα **9.600.000.000 δις**. Ενώ στην χρονιά **2019** παρατηρείτε η **μεγαλύτερη αύξηση**, με τιμή **17.700.000.000 δις**.

Όλα τα δεδομένα για την δημιουργία του διαγράμματος είναι από την ηλεκτρονική σελίδα **ΣΕΤΕ**.

2.5 Οι Επιπτώσεις της Κρίσης στον Τουρισμό

Όπως γνωρίζουμε ο τουρισμός είναι ο βασικός πυλώνας της οικονομίας. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα αλλά και σε πολλές χώρες της Ευρώπης και όχι μόνο, είχε σαν αποτέλεσμα να προκαλέσει επιπτώσεις όχι μόνο στην οικονομία αλλά και στο τουρισμό. Λόγω της κρίσης η τουριστική κίνηση στην χώρα μας, όπως και σε πολλές άλλες τουριστικές χώρες, **μειώθηκε πολύ** και αυτό σήμαινε ότι υπήρχε **λιγότερο τουριστικό συνάλλαγμα**. Οι επιχειρήσεις και τα μικρά ξενοδοχεία στις τουριστικές περιοχές, λόγω **μειωμένων αφίξεων** άρχισαν να κλείνουν το ένα μετά το άλλο. Συνέπεια των παραπάνω ήταν η **έλλειψη ρευστότητας** στις τουριστικές επιχειρήσεις άρα **μείωση** στα έσοδα της χώρας. Η **μεγαλύτερη επίπτωση** της κρίσης ήταν στην **απασχόληση**, όπως σε όλες τις χώρες που ήταν γνωστές για τον τουρισμό τους, όλες οι κατηγορίες ατόμων (ηλικίας 15-24,25-34 κτλ.) είχαν εργασία στον κλάδο αυτό. Οπότε από την **αρνητική** πορεία αφίξεων τουριστών βλέπουμε τα ποσοστά της ανεργίας να **αυξάνονται** γρήγορα ειδικά στην χώρα μας που το **ποσοστό ανεργίας** έφτασε μέχρι το **28%**.

2.5.1 Οι Επιπτώσεις του Κορωνοϊού στον Τουρισμό

Ο **Covid-19** οδήγησε στην κατακόρυφη **μείωση** των ταξιδιών και της τουριστικής κίνησης σ' όλων τον κόσμο. Δηλαδή το μερικό ή και πλήρες κλείσιμο των συνόρων σε πολλές περιπτώσεις, επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την **ταξιδιωτική βιομηχανία** κατά το **έτος 2020** και αυτό συγκράτησε πίσω πολλούς διεθνούς ταξιδιώτες.

Σύμφωνα με την **Τράπεζα της Ελλάδος** κατά το έτος **2020** σημειώθηκε **μείωση -76,5%** στις ταξιδιωτικές εισπράξεις σε σχέση με το **2019** και διαμορφώθηκαν στα **4.280 εκατομμύρια ευρώ/18.179 εκατομμύρια ευρώ**.

Σύμφωνα με τον **Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UNWTO)**, διεθνώς υπήρξε **μείωση** αφίξεων κατά **-74%** (από 1,5 δισεκατομμύρια σε 381 εκατομμύρια), ενώ στην Ευρώπη στο **-70%** (από 746 εκατομμύρια σε 221 εκατομμύρια). Την χρονιά του **2020** οι διεθνείς αεροπορικές αφίξεις ήταν **5,9 εκατομμύρια**, ενώ το **2019** στα **21,5 εκατομμύρια**, η διαφορά τους ήταν **-72,5% / 15,6 εκατομμύρια αφίξεις**. Στην **Ελλάδα** είδαμε μείωση **-76,5%** καταγράφοντας **7,4 εκατομμύρια αφίξεις** έναντι **31,3 εκατομμυρίων** το **2019**.

Οι διανυκτερεύσεις το **2020 μειώθηκαν** σημαντικά, σε σύγκριση με το **2019**, σε όλες της χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η **Ελλάδα**, η **Κύπρος** και η **Μάλτα** είχαν της μεγαλύτερες μειώσεις πάνω από **70%**.

2.5.2 Οι Επιπτώσεις του Κορωνοϊού στις Αερομεταφορές

Η Ομάδα Δράσης αεροπορικών μεταφορών (ATAG, 2020) θεωρεί ότι οι αεροπορικές μεταφορές αποτελούν το κυριότερο στοιχείο της οικονομίας, αντιπροσωπεύοντας το **4,1%** του ΑΕΠ, έχοντας **87,7** εκατομμύρια θέσεις εργασίας με **3,5 τρισεκατομμύρια δολάρια** σε παγκόσμιο οικονομικό αντίκτυπο. Ενώ η χρονιά του 2020 άρχισε με καλές προβλέψεις σχετικά με τη ζήτηση του τουρισμού, ο **Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ)** ήρθε και ανέτρεψε τις προβλέψεις λόγω της πανδημίας και ανακήρυξε παγκόσμια έκτακτη ανάγκη για την υγεία. Η πανδημία του **Covid-19** προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στην Ευρώπη με τα μεγάλα ποσοστά **αρνητικών** κρουσμάτων σε Ιταλία και Ισπανία, προκαλώντας το κλείσιμο των συνόρων, την απαγόρευση αεροπορικών μεταφορών, του εμπορίου και της εκπαίδευσης, από τις κυβερνήσεις. Ο **Maneenop**²⁷ και ο **Kotcharin**²⁸ (2020) υποστηρίζουν ότι όσον αφορά την

²⁷ Asst. Prof. Dr. Sakkakom Maneenop Department of Finance Thammasat business school (Thailand)

²⁸ Assoc. Prof. Dr. Suntichai Kotcharin Department of International Business, Logistics and Transport Thammasat business school (Thailand)

αεροπορική βιομηχανία, ο αριθμός των πτήσεων και των επιβατών έχει επανέλθει σε αριθμούς που υπήρχαν πριν από δεκαετίες.

Όσον αφορά την ελαστικότητα της ζήτησης, το επίπεδο των ναύλων θεωρείται συνήθως ως ο πιο προφανής καθοριστικός παράγοντας των αεροπορικών ταξιδιών (Li, 2008). Όμως, ο COVID-19 είχε ως αποτέλεσμα μια **ανελαστική ζήτηση**, καθώς οι μειωμένοι ναύλοι και οι προσφορές των εισιτηρίων και οι εκπτώσεις, δεν προκάλεσαν καμία σχετική αύξηση. Οι ανακοινώσεις των κυβερνήσεων για περιορισμούς και κλείσιμο συνόρων είχε σαν αποτέλεσμα τη **μείωση της ζήτησης** για αεροπορικά ταξίδια. Σύμφωνα με τον **Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών** (UNWTO 2020) τον Μάιο του 2020, το **100%** των προορισμών είχε ταξιδιωτικούς περιορισμούς, ενώ τον Σεπτέμβριο του 2020 μόνο το **50%**, αλλά με τα απαραίτητα μέτρα ασφαλείας.

Η Έκθεση του **Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας** (2020) σχετικά με τη διεθνή επιβατική κίνηση έδειξε **μείωση 88,3%** από έτος σε έτος τον Αύγουστο του 2020 (ο οποίος είναι μήνας υψηλής περιόδου στο βόρειο ημισφαίριο λόγω των θερινών διακοπών), ενώ υπήρξε **αύξηση 3,6%** σε σύγκριση με τον προηγούμενο μήνα. Η συγκεκριμένη έκθεση έδειξε επίσης, ότι η **διεθνής ζήτηση** για αεροπορικά ταξίδια μεγάλων αποστάσεων έμεινε παγκοσμίως **περιορισμένη** σε λιγότερο από **10%** σε σύγκριση με τα επίπεδα του 2019, ενώ στην Ευρώπη αναφέρθηκαν κάποιες **αυξήσεις** στα ενδοπεριφερειακά ταξίδια, τα οποία ανέκαμψαν στο **20%** περίπου της ζήτησης του προηγούμενου έτους, ενώ οι διεθνείς αφίξεις τουριστών παρέμειναν **στάσιμες**.

Η ζήτηση επιβατών τον Σεπτέμβριο του 2020 βρισκόταν πολύ χαμηλή. Η συνολική ζήτηση (μετρούμενη στα επιβατικά χιλιόμετρα εσόδων) **μειώθηκε** κατά **72,8%** σε σύγκριση με τον Σεπτέμβριο του 2019, η χωρητικότητα κατά **63%**, ενώ το ποσοστό πληρότητας μειώθηκε κατά **21,8** ποσοστιαίες μονάδες στο **60,1%** (IATA, 2020). Ο **Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας** (2020) αναμένει συνολική μείωση μεταξύ **60%** και **62%** στην εναέρια επιβατική κίνηση και συρρίκνωση του ΑΕΠ μεταξύ **4,4%** και **5,2%** για ολόκληρο το έτος 2020 σε σχέση με το 2019. Η ομάδα δράσης για τις αεροπορικές μεταφορές (2020) τόνισε ότι υπάρχουν καταστροφικές επιπτώσεις στις προοπτικές απασχόλησης των αερομεταφορών, με τις θέσεις εργασίας να **μειώνονται** ενδεχομένως σε **41,7 εκατομμύρια (- 52,5%)**. Το UNWTO (2020c), ανέφερε ότι τα διεθνή ταξίδια παρουσίασαν μείωση **70%**, με αποτέλεσμα **700 εκατομμύρια** λιγότερες διεθνείς τουριστικές αφίξεις και απώλεια **730 δισεκατομμυρίων δολαρίων** σε έσοδα από τον τουρισμό για το πρώτο οκτάμηνο του 2020, σε σύγκριση με το 2019. Το IATA (2020) τονίζει ότι προτεραιότητα, στην περίοδο της **ανεπαρκούς ζήτησης**, είναι η μείωση του κόστους, για να γίνει αυτό πρέπει οι αεροπορικές εταιρείες να προσαρμόσουν το κόστος στα έσοδα τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΤΡΑ ΣΤΗΡΙΞΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΕΣΩ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΕΩΝ, ΔΑΝΕΙΩΝ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΑΛΛΑΓΩΝ

3.1 Εισαγωγή

Ο Τουρισμός είναι ένα κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο με σαφείς και ευρείς λόγους γεωγραφικής κινητικότητας γι' αυτό και όλο το επιχειρηματικό οικοσύστημα, αλλά και οι συναφείς δραστηριότητες του επηρεάζουν βαθιά, όταν μιλάμε για θέματα υγείας και υγιεινής, ασφάλειας και εμπιστοσύνης. Ένας **σημαντικός πυλώνας** του τουρισμού, όπως είναι **οι αεροπορικές μεταφορές**, αντιμετώπισαν μια άνευ προηγουμένου χρονιά το 2020, σημειώνοντας την **απότομη μείωση** της ζήτησης. Οι εμπλεκόμενες εταιρείες, άρχισαν να οδεύουν προς τον δρόμο της πτώχευσης, ενώ αυτές που προσπαθούσαν να το αποφύγουν, κατευθύνθηκαν στις κυβερνήσεις για **χρηματοδότηση**, ώστε να καλύψουν το κενό μεταξύ του υψηλού λειτουργικού κόστους και των χαμηλών εσόδων τους, σύμφωνα με τον **Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας** (ΔΟΠΑ 2020) και της **Διεθνούς Ένωσης Αεροπορικών Μεταφορών** (IATA 2020). Από την μεριά της προσφοράς οι αεροπορικές εταιρείες είχαν σημαντική μείωση όσο αφορά τη **χωρητικότητα** και τα **δρομολόγια**.

Οι έρευνες δείχνουν ότι οι αεροπορικές μεταφορές είναι ασφαλείς όσο αφορά την χαμηλή μετάδοση του ιού και την υγιεινή, αλλά το κλείσιμο των συνόρων τόσο για τις χώρες προέλευσης όσο και για τον προορισμό, έπληξαν γενικότερα τις μεταφορές και τα ταξίδια. Για να αυξήσουν τη ζήτηση, οι αεροπορικές εταιρείες απάντησαν με **προσφορές** και **εκπτώσεις εισιτηρίων**, χωρίς αποτέλεσμα λόγω **ανελαστικής ζήτησης** και ανάγκης **ταμειακής ροής**.

Η χρονιά του 2020 έκλεισε για τα ταξίδια με **αβεβαιότητα** και τις εταιρείες σε σχεδιασμούς βραχυπρόθεσμων δραστηριοτήτων με ασαφές μέλλον.

3.2 Ορισμοί

Φόρος είναι το ποσό το οποίο οι πολίτες είναι αναγκασμένοι να πληρώσουν στο κράτος, είτε με αγορά προϊόντων (ΦΠΑ), είτε για τα εισοδήματα που βγάζουν, είτε για τα περιουσιακά τους, κλπ.

ΦΠΑ (Φόρος Προστιθέμενης Αξίας) είναι ο φόρος που υπάρχει σε μια αγορά ή πώληση προϊόντων αλλά και υπηρεσιών μιας αγοράς, που ορίζεται από το κράτος και είναι πηγή εσόδων.

Φοροαπαλλαγή είναι όταν κάποιος απαλλάσσεται από κάποιο φόρο, άρα δεν τον πληρώνει. Τα εισοδήματα δηλώνονται κανονικά στην εφορία, αλλά δεν χρειάζεται να πληρώσουμε κάποιο φόρο.

Η έννοια **χρηματοδότηση** αναφέρεται στα χρήματα που δίνονται από μια κυβέρνηση ή έναν οργανισμό για μια εκδήλωση ή δραστηριότητα ή για συγκεκριμένο σκοπό. Δηλαδή, χρηματοδότηση είναι η πράξη της παροχής οικονομικών πόρων, με τη μορφή χρημάτων ή άλλων αξιών όπως η προσπάθεια ή ο χρόνος, για τη χρηματοδότηση μιας ανάγκης, ενός προγράμματος ή ενός έργου, από οργανισμό ή εταιρεία. Η χρηματοδότηση **χωρίζεται** σε **ιδιωτικές** πηγές χρηματοδότησης (π.χ. επιστροφή καταθέσεων) και σε **δημόσιες** πηγές χρηματοδότησης (π.χ. ΕΣΠΑ). Ένα **βασικό εργαλείο της χρηματοδότησης** είναι οι **τράπεζες** το οποίο μπορεί να περιέχει δάνεια προς επιχειρήσεις και νοικοκυριά, leasing ή και συγχρηματοδότηση έργων μέσω προγραμμάτων όπως για παράδειγμα το ΕΣΠΑ, κλπ.

Leasing (χρηματοδοτική μίσθωση) είναι η μέθοδος μακροπρόθεσμης χρηματοδότησης επιχειρήσεων και επαγγελματιών για την απόκτηση παγίων στοιχείων, δηλαδή εξοπλισμού και ακινήτων για επαγγελματική χρήση.

Η **επιστρεπτέα προκαταβολή** είναι μια μορφή **κρατικής χρηματοδότησης – δανείου**, με προνομιακούς όρους και δεν έχει **καμία απολύτως σχέση** με την προκαταβολή του φόρου εισοδήματος.

Στο πλαίσιο αυτό, μέρος του **1ου, 2ου και 3ου κύκλου της Επιστρεπτέας Προκαταβολής** δεν θα επιστραφεί, βάσει κριτηρίων για τις **ζημίες** που αντιμετώπισαν οι επιχειρήσεις εντός του 2020. Συγκεκριμένα, για όσες επιχειρήσεις είχαν κατά την χρονιά 2020 **μείωση τζίρου** τουλάχιστον **15%**, σε σχέση με το 2019, **δεν επιστρέφεται το 30%**. Για όσες επιχειρήσεις είχαν κατά το έτος 2020 **μείωση τζίρου** τουλάχιστον **30%**, σε σχέση με το 2019, **δεν επιστρέφεται το 50%**. Για επιχειρήσεις που έχουν κάνει **έναρξη** μετά την **1η Ιανουαρίου 2018** ή άνοιξαν υποκατάστημα από την **1η Οκτωβρίου 2019 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2020** δεν επιστρέφεται το **50%**, ανεξαρτήτως του τζίρου έτους 2020. **Απαραίτητη προϋπόθεση** η διατήρηση θέσεων εργασίας όπως προβλεπόταν σε κάθε κύκλο της Επιστρεπτέας Προκαταβολής. Επιπλέον, ισχύει ο όρος ότι οι επιχειρήσεις που είχαν πάνω από **20 εργαζομένους** και τους διατηρούν σύμφωνα με τα προβλεπόμενα σε κάθε **ΚΥΑ**, δεν επιστρέφουν το **40%** ανεξαρτήτως τζίρου, εκτός εάν με βάση τα παραπάνω εντάσσονται στο πιο **ευνοϊκό καθεστώς του 50%**. Το **δημοσιονομικό κόστος** που θα επηρεάσει τον προϋπολογισμό του 2021, εκτιμάται σε **570 εκατ. ευρώ**, χωρίς **ταμειακή εκταμίευση**. Οι ωφελούμενοι από τα παραπάνω είναι περίπου **100.000 επιχειρήσεις**, με **230.000 εργαζόμενους**.

Επένδυση είναι η δέσμευση κεφαλαίων για ένα χρονικό διάστημα, όπου αναμένεται να φέρει πρόσθετα κεφάλαια στον επενδυτή. Με τεχνικούς όρους, επένδυση είναι μια σειρά από **Καθαρές Ταμειακές Ροές**. Η Ταμειακή Ροή μας δείχνει τις **εκροές** και τις **εισροές** μιας επιχείρησης σε ένα χρονικό διάστημα.

Το **δάνειο** είναι το ποσό των χρημάτων που δανείζεται από τον πρώτο συμβαλλόμενο, στον δεύτερο συμβαλλόμενο με βάση την περίοδο και τους τόκους. Ο στόχος του δεύτερου συμβαλλόμενου είναι να πληρώσει το ποσό των χρημάτων σε μια χρονική περίοδο.

Παράδειγμα: Μια τράπεζα δανείζει χρήματα σε ένα πελάτη με ένα σύνολο τόκων και συγκεκριμένο όριο δανείου. Ο στόχος των πελατών είναι να αποπληρώσουν το δάνειο στο πλαίσιο της επιλεγμένης ημερομηνίας (που έχει οριστεί) πριν από τη λήξη της. Εάν ο πελάτης δεν έχει αποπληρώσει το δάνειο στην επιλεγμένη ημερομηνία, εκδίδεται ποινή.

3.3 Τουριστική Επιχείρηση

Τουριστικές επιχειρήσεις χαρακτηρίζονται οι επιχειρήσεις οι οποίες παρέχουν υπηρεσία στους τουρίστες. Οι επιχειρήσεις αυτές χωρίζονται ανάλογα με το μέγεθος σε **μικρές, μεσαίες** και **μεγάλες**. Επίσης μπορούμε να τις χωρίσουμε σε **αμιγείς** και σε **μικτού** χαρακτήρα :

- Αμιγείς είναι οι τουριστικές επιχειρήσεις που ασχολούνται αποκλειστικά με τουρίστες, όπως τα παραθαλάσσια ξενοδοχεία αναψυχής.
- Μικτού χαρακτήρα είναι οι επιχειρήσεις οι οποίες εκτός από τουρίστες ασχολούνται και με άλλες ομάδες πελατών, όπως επαγγελματίες.

Ως τουριστικές επιχειρήσεις ονομάζουμε τις επιχειρήσεις που έχουν σχέση με τον τομέα του τουρισμού και είναι οι εξής:

- ✓ Τουριστικά καταλύματα
- ✓ Εγκαταστάσεις ειδικής τουριστικής υποδομής
- ✓ Τουριστικά γραφεία
- ✓ Γραφεία ενοικιάσεως αυτοκινήτων
- ✓ Επιχειρήσεις εκμίσθωσης Μοτοσικλετών, Τρίτροχων και Τετράτροχων οχημάτων άνω των 50 κ.εκ.
- ✓ Τουριστικές Επιχειρήσεις Οδικών Μεταφορών (Τ.Ε.Ο.Μ.)
- ✓ Ναυλομεσιτικά Γραφεία.

3.4 ΕΣΠΑ

Το **ΕΣΠΑ (Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης)** είναι το βασικό στρατηγικό σχέδιο για την ανάπτυξη της χώρας με τη συνδρομή σημαντικών πόρων που προέρχονται από τα **Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά** και **Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ)** της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπάρχουν διάφορες **χρηματοδοτικές** προτεραιότητες μέσω ΕΣΠΑ όπως **για παράδειγμα** η ανάπτυξη – εκσυγχρονισμός- ολοκλήρωση υποδομών για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, την προστασία του περιβάλλοντος- μετάβαση σε μια οικονομία φιλική στο περιβάλλον αλλά και την βελτίωση της θεσμικής επάρκειας και της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και ο τουρισμός.

3.4.1 Προγράμματα ΕΣΠΑ για τον Τουρισμό

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζουμε κάποια προγράμματα του ΕΣΠΑ με τον πιο υψηλό προϋπολογισμό, που αφορούν τον τουρισμό για τα έτη 2007 έως και το 2013.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΣΠΑ ΕΤΟΣ 2007-2013		
Πρόγραμμα	Προϋπολογισμός	Ταμείο Συγχρηματοδότησης
Διαμόρφωση Χερσαίων Χωρών στο Παλιό Λιμάνι Μυκόνου (ΠΕΠ Κρήτης & Νησιών Αιγαίου)	9.148.605 €	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
Επανεκθεση Συλλογών Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου Κρήτης (ΕΠ “ Ανταγωνιστικότητα & Επιχειρηματικότητα)	7.900.000 €	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
Λιμενική Εγκατάσταση Κρουαζιερόπλοιων στο Λιμάνι Αργοστολίου Κεφαλονιάς (ΠΕΠ Δυτικής	5.538.907 €	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)

Ελλάδας – Πελοποννήσου – Ιόνιων Νησιών)		
Επανεκθεση Προϊστορικών Κλασικών & Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θήβας (ΠΕΠ Θεσσαλίας – Στερεάς Ελλάδας – Ηπείρου)	4.109.018 €	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
Επέκταση Προσήμερου Μόλου στο Λιμάνι της Καβάλας (ΠΕΠ Μακεδονίας – Θράκης)	4.018.374,44 €	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
Πολιτιστικό Κέντρο – Μουσείο Μύλου Παππά (ΕΠ “ Ανταγωνιστικότητα & Επιχειρηματικότητα)	3.514.779 €	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
Αποκατάσταση του Θεάτρου της Απτέρας (ΠΕΠ Κρήτης & Νησιών Αιγαίου)	2.440.000 €	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)
Αποκατάσταση της Οικίας του Ελευθέριου Βενιζέλου στη Χαλέπα Χανιών (ΕΠ “ Ανταγωνιστικότητα & Επιχειρηματικότητα)	2.070.000 €	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)

Πίνακας 3.1 Προγράμματα ΕΣΠΑ Έτος 2007-2013

Ένα ακόμα σημαντικό πρόγραμμα ΕΣΠΑ που αφορά τον τουρισμό, το οποίο πραγματοποιήθηκε κατά το έτος 2016 είναι **"Ενίσχυση τουριστικών μικρομεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) για τον εκσυγχρονισμό τους και την ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών"**. Το πρόγραμμα αυτό, απευθύνεται σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις του τουρισμού με στόχο την

αναβάθμιση της υποδομής και των λειτουργιών τους, με συνολικό προϋπολογισμό **70.000.000 €**. Παρακάτω αναφέρουμε τον προϋπολογισμό για την κάθε περιφέρεια της χώρας αλλά και τις επιλέξιμες δαπάνες του προγράμματος.

Προϋπολογισμός για κάθε περιφερειακή ενότητα:

- Ανατολική Μακεδονία & Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Ήπειρος, Θεσσαλία, Δυτική Ελλάδα: **28.756.000 €**
- Δυτική Μακεδονία, Ιόνια Νησιά, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο, Κρήτη: **23.044.000 €**
- Αττική: **9.800.000 €**
- Στερεά Ελλάδα: **2.800.000 €**
- Νότιο Αιγαίο: **5.600.000 €**

Τα **50.000.000 €** είναι για τα καταλύματα, από τα οποία τα **10.000.000 €** αφορούν νέες επιχειρήσεις και τα **40.000.000 €** σε υφιστάμενες με τουλάχιστον δύο πλήρεις δωδεκάμηνες διαχειριστικές χρήσεις (2014 και 2015).

Ενώ για τις λοιπές τουριστικές επιχειρήσεις θα διατεθούν **20.000.000 €**, από τα οποία τα **5.000.000 €** αφορούν σε νέες επιχειρήσεις και τα **15.000.000 €** αφορούν σε υφιστάμενες με τουλάχιστον δύο πλήρεις δωδεκάμηνες διαχειριστικές χρήσεις (2014 και 2015).

Επιλέξιμες δαπάνες για το πρόγραμμα:

- Κτίρια, εγκαταστάσεις και περιβάλλον χώρος
- Μηχανήματα – Εξοπλισμός
- Εξοπλισμός και Εγκαταστάσεις Προστασίας Περιβάλλοντος και Εξοικονόμησης ενέργειας και ύδατος
- Πιστοποίηση συστημάτων διασφάλισης ποιότητας και περιβαλλοντικής διαχείρισης
- Προβολή – Προώθηση μέχρι **15.000 €**
- Λογισμικά και Υπηρεσίες Λογισμικού μέχρι **20.000 €**
- Μεταφορικά μέσα μέχρι **15.000 €**
- Παρακολούθηση υλοποίησης του Επενδυτικού Σχεδίου μέχρι **2.500 €**
- Μελέτες / έρευνες αγοράς **5.000 €** και μέχρι **2.500 €/μελέτη**
- Μισθολογικό κόστος εργαζόμενων μέχρι **24.000 €** ως ακολούθως: **12.000 €** ανά ΕΜΕ (υφιστάμενη ή/και νέα) και μέχρι δύο ΕΜΕ

3.5 Μέτρα Στήριξης των Τουριστικών Επιχειρήσεων μέσω Χρηματοδοτήσεων και Δανείων

Όπως είδαμε και στα παραπάνω η **κρίση του COVID-19** πέρα από την οικονομία, δεν μπορούσε να μην **επηρεάσει** και τις τουριστικές επιχειρήσεις. Παρακάτω θα αναφερθούμε σε **μέτρα** που έλαβε η **Ευρωπαϊκή Ένωση** αλλά και **τα Κράτη** που επλήγησαν από την κρίση του Κορωνοϊού.

3.5.1 Μέτρα Στήριξης Επιχειρήσεων της Ευρωζώνης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στην Ευρωζώνη τα μέτρα πολιτικής που χρησιμοποιήθηκαν μέχρι σήμερα σχετίζονται με την άμεση **δημοσιονομική επέκταση** δηλαδή με πρόσθετες κρατικές δαπάνες (όπως πόροι στη υγεία, διατήρηση θέσεων εργασίας, επιδότηση ΜΜΕ, δημόσιες επενδύσεις). Σε άλλες περιπτώσεις προσφέρθηκαν εγγυήσεις ρευστότητας που περιλαμβάνουν εγγυήσεις στις εξαγωγές και πιστωτικά όρια μέσω τραπεζών.

Η Επιτροπή της **Ευρωπαϊκής Ένωσης** ανακοίνωσε κάποια μέτρα στήριξης για την ανάκαμψη από το COVID-19.

1. Το πρώτο μέτρο ήταν οικονομικής ενίσχυσης : Η Επιτροπή πρότεινε σχέδιο ανάκαμψης ύψους **750.000.000.000** ευρώ σε συνδυασμό με την πρόταση για τον μακροπρόθεσμο προϋπολογισμό της ΕΕ (2021-2027).
2. Προστασία μικρομεσαίων επιχειρήσεων: Οι **μικρές επιχειρήσεις** εκπροσωπούν το **99%** του συνόλου των επιχειρήσεων της ΕΕ. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να επιβιώσουν, επειδή είναι σημαντικές για την οικονομική βελτίωση της ΕΕ.
3. Δέσμη Τραπεζικών Μέτρων : Οι επιχειρήσεις μπορούν να ζητούν **δάνεια** με πιο εξυπηρετικούς όρους με ταυτόχρονη διασφάλιση **συνέχισης ροής**.
4. Στο πλαίσιο της Επιτροπής θα πρέπει τα κράτη μέλη να **εξασφαλίσουν** την **ρευστότητα** των επιχειρήσεων όλων των ειδών, να είναι σε μια συνεχόμενη συνέχιση της οικονομίας κατά την διάρκεια της πανδημίας του COVID-19, αλλά και μετά από αυτήν. Τα **κράτη μέλη** θα παρέχουν **επιχορηγήσεις** έως και **800.000 ευρώ** ανά εταιρία με χαμηλό κόστος ή εγγυημένα δάνεια και βοήθεια προς τις εξαγωγικές επιχειρήσεις.
5. Οι περισσότερες εταιρίες είναι **ευάλωτες** σε επιδοτούμενες ξένες εξαγορές. Το **Κοινοβούλιο** ζήτησε τη διασφάλιση **κανόνων δικαίου** ανταγωνισμού για όλες τις επιχειρήσεις για να μην υπάρχει **παραποίηση** της αγοράς που δημιουργούν οι ξένες επιδοτήσεις.

3.5.2 Μέτρα Στήριξης Επιχειρήσεων της Ελλάδας.

Πακέτο ενίσχυσης μέτρων για τον τουρισμό θα παρέχει ισόποση χρηματοδότηση στον κλάδο αυτό.

- 1. Αποζημίωση Ειδικού Σκοπού :** Οι εποχικά εργαζόμενοι, με δικαίωμα υποχρεωτικής επαναπρόσληψης στον τουρισμό, σε κύρια και μη κύρια ξενοδοχειακά και τουριστικά καταλύματα ή σε επιχειρήσεις τουριστικών λεωφορείων ως οδηγοί τουριστικών λεωφορείων, οι οποίοι δεν επαναπροσλαμβάνονται και δεν απασχολούνται με σχέση εξαρτημένης εργασίας σε οποιοδήποτε εργοδότη εντάσσονται στον ειδικό μηχανισμό στήριξης.
- 2. Ενοίκια Επιχειρήσεων 40% :** Μέτρο ελάφρυνσης και διευκόλυνσης πολιτών και επιχειρήσεων, που είχαν αρνητικές επιπτώσεις στις δραστηριότητες τους λόγω της πανδημίας. Αναλυτικά, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο λιανεμπόριο, τον τουρισμό, την εστίαση, τις μεταφορές και τον πολιτισμό/αθλητισμό, πληρώνουν ενοίκιο για τον επαγγελματικό χώρο τους, σύμφωνα με τα νέα ειδικά μέτρα λόγω του Κορωνοϊού, απαλλάσσονται από την υποβολή του **40%** του συνολικού μισθώματος για τους μήνες **Μάρτιο, Απρίλιο, Μάιο, Ιούνιο** του 2020 και ίσως στην συνέχεια για το μήνα **Ιούλιο, Αύγουστο και Σεπτέμβρη** του 2020 εάν συνεχίσουν να πλήττονται. Συγκεκριμένα τον μήνα Ιούλιο και Αύγουστο θα έχουν μείωση ενοικίου **40%** μόνο οι επιχειρήσεις των κλάδο του τουρισμού, μεταφορών, πολιτισμού και αθλητισμού.
- 3. Επιδότηση Παγίων Δαπανών :** Η επιδότηση σχετίζεται σε επιχειρήσεις με πτώση τζίρου 30% το 2020 σε σχέση με το 2019 (ζημιά). Ως πάγιες δαπάνες αναφέρεται σε έξοδα του 2020 που είχε μια επιχείρηση σε κατηγορίες δαπανών, όπως παροχές σε εργαζομένους, ασφαλιστικές εισφορές, ενοίκια, διάφορα γενικά έξοδα, χρεωστικοί τόκοι και συναφή έξοδα κτλ.
- 4.** Η στήριξη των επιχειρήσεων θα υλοποιηθεί με παροχή ρευστότητας για την επανεκκίνηση της οικονομικής δραστηριότητα, μέσω **μη επιστρεπτές** μέρους του κεφαλαίου κίνησης. Αυτό θα απευθύνεται σε τουριστικές επιχειρήσεις ανεξάρτητα από την νομική τους μορφή. Σε κάθε επιχείρηση θα δίνεται συνολική μη επιστρεπτέα επιχορήγηση σε μορφή κεφαλαίου κίνησης, δηλαδή **επιστρεπτές 1 έως 3**, με εργαζομένους, οι οποίοι είχαν το 2020 μείωση τζίρου τουλάχιστον **30%**, να πάρουν το 35% του συνολικού ποσού των επιστρεπτών 1 έως 3, ως επιχορήγηση που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για πληρωμή μελλοντικών φορολογικών και ασφαλιστικών οφειλών μέχρι τέλη 2021.

3.5.3 Μέτρα Στήριξης των Αερομεταφορών

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζουμε τις χρηματοδοτήσεις που έλαβαν οι κυβερνήσεις των χωρών στον τομέα των αερομεταφορών ως μετρό στήριξης για την αντιμετώπιση του κορωνοϊού.

Αεροπορική Εταιρεία	Μέτρα Χρηματοδότησης
Aegean Airlines (Ελλάδα)	Κυβερνητικό πακέτο στήριξης ύψους 120 εκατ. € μαζί με εισφορά κεφαλαίου ύψους 60 εκατ. € από μετόχους
Air France-KLM (Γαλλία, Ολλανδία)	Κυβερνητικό πακέτο στήριξης ύψους 10.4 δις € (7 δις από Γαλλία και 3.4 δις από Ολλανδία)
British Airway (Ηνωμένο Βασίλειο)	Απόσυρση του Boeing 747 από το πρόγραμμα πτήσεων
Cathay Pacific (Χονγκ Κον, Ειδικές Διοικητικές Περιοχές της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας) SAR -Special Administrative regions of China	Άδεια/Υποχρεωτική Διαθεσιμότητα Προσωπικού
Delta Airlines (Ηνωμένες Πολιτείες)	Περιορισμός στον Προγραμματισμό Πτήσεων κατά 75% σε σύγκριση με το έτος 2019
Emirates (Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα)	Άδεια Προσωπικού (ανά τμήμα)
Lufthansa (Γερμανία)	Η κυβέρνηση ενέκρινε πακέτο στήριξης ύψους 9 δις €
Qantas (Αυστραλία)	Απόσυρση του Boeing 747 από το πρόγραμμα πτήσεων
USA Air Carries (Ηνωμένες Πολιτείες)	Κυβερνητική υπό στήριξη υπό όρους χωρίς απολύσεις προσωπικού
Virgin Atlantic (Ηνωμένο Βασίλειο)	Απόσυρση του Boeing 747 από το πρόγραμμα πτήσεων

Πίνακας 3.2 Κρατικές Χρηματοδοτήσεις για τις Αεροπορικές Εταιρείες για την αντιμετώπιση του Covid-19 (Ανά Κόσμο)

3.5.3.a Προτάσεις Ανάκαμψης στον Τομέα των Αερομεταφορών

Έχοντας λάβει υπόψη τα παραπάνω, οι αεροπορικές εταιρίες θα πρέπει να επανεξετάζουν τα **επιχειρηματικά μοντέλα** και τα **λειτουργικά πρότυπα** για να μπορέσουν να διαχειριστούν την οικονομική επίπτωση από την κρίση της πανδημίας. Συνεπώς, πέρα από τις επείγουσες οικονομικές ανάγκες τις οποίες δηλώνουν οι αεροπορικές εταιρίες, η επόμενη μέρα από το covid-19 θα απαιτήσει την ανάδειξη μετασχηματισμών στις **εμπορικές** και **λειτουργικές** στρατηγικές στην βιομηχανία των εναέριων μετακινήσεων.

Επιχειρησιακή Στρατηγική:

Οι αεροπορικές εταιρίες είναι απαραίτητο να παρουσιάσουν μέτρα προστασίας της **προσωπικής υγιεινής**, της **υγείας** και της **ασφάλειας**, σύμφωνα με τους νέους διεθνείς κανόνες, αλλά και να αναλάβει τις επιχειρησιακές αλλαγές όπως τον **ανασχηματισμό του δικτύου** και την **διαχείριση του στόλου**. Λόγω της πανδημίας, οι αεροπορικές εταιρίες έφεραν μια νέα μορφή συνεργασίας σχετικής με τον καθαρισμό, όπως αυτής της Delta με την Lysol και της Unired με την Clorox (Bogomolov,2020).

Οι αεροπορικές εταιρίες πρέπει να **βελτιώσουν** τις υπηρεσίες τους συμμορφώνοντας πλήρως στα **υγιεινά πρωτόκολλα**, στοχεύοντας στον υψηλότερο πιθανό συντελεστή πληρότητας για τα αεροπλάνα τους. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις μεταφορές πλήρους υπηρεσιών και στις αεροπορικές εταιρίες μικρού κόστους μπορεί να γίνει πιο έντονος, ειδικά σε διαδρομές μικρής διάρκειας, τόσο σε **επίπεδο τιμής**, όσο και σε **επίπεδο ποιότητας υπηρεσιών**, προωθώντας έτσι την τάση που επικρατούσε προ Covid-19 σχετικά με την επιτακτικότητα ενός **υβριδικού μοντέλου αεροπορικών εταιριών** (Ευθυμίου και Παπαθεοδώρου 2017 Power 2020). Έτσι προκύπτουν **τρία βασικά ζητήματα** σχετικά με τις επιχειρησιακές τακτικές :

1. **Πιστοποιητικό Υγείας:** Απαιτείται ατομική ευθύνη και διεθνής ενσωμάτωση σε μέτρα και πρωτόκολλα αντίστοιχα, πιστοποιημένα από εξουσιοδοτημένους φορείς. Για την ομαλή διατήρηση των ταξιδιών ο επιβάτης **είναι υποχρεωμένος** να διαθέτει πιστοποιητικό υγείας ,αντίστοιχα από την πλευρά των επιχειρήσεων θα πρέπει να **παρέχουν** πιστοποιήσεις υγείας και ασφάλειας.
2. **Ανέπαφη Πληρωμή Ταξιδιών:** Ο όρος **"ανέπαφος"** ήταν μία από τις λέξεις-κλειδιά της πανδημίας. Τα ανέπαφα ταξίδια άρχισαν κατά τη θερινή περίοδο του 2020, όταν οι τουριστικές επιχειρήσεις (τόσο τομείς μεταφορών όσο και καταλυμάτων) προσπάθησαν να **μηδενίσουν** την επαφή μεταξύ πελατών αλλά και μεταξύ πελατών και προσωπικού. Σε

αεροδρόμια και ξενοδοχεία τοποθετήθηκαν **πινακίδες κοινωνικής αποστασιοποίησης, σαρωτές** και προστατευτικά **Plexiglas**.

3. **Επιχειρησιακός Ανασηματισμός:** Τα τμήματα σχεδιασμού δικτύων προχώρησαν σε **ανασηματίσεις** του στόλου, **επαναδρομολόγηση** και **επαναδιαπληρώσεις** για να κάνουν τις αεροπορικές εταιρείες πιο αποτελεσματικές όσον αφορά το κόστος.

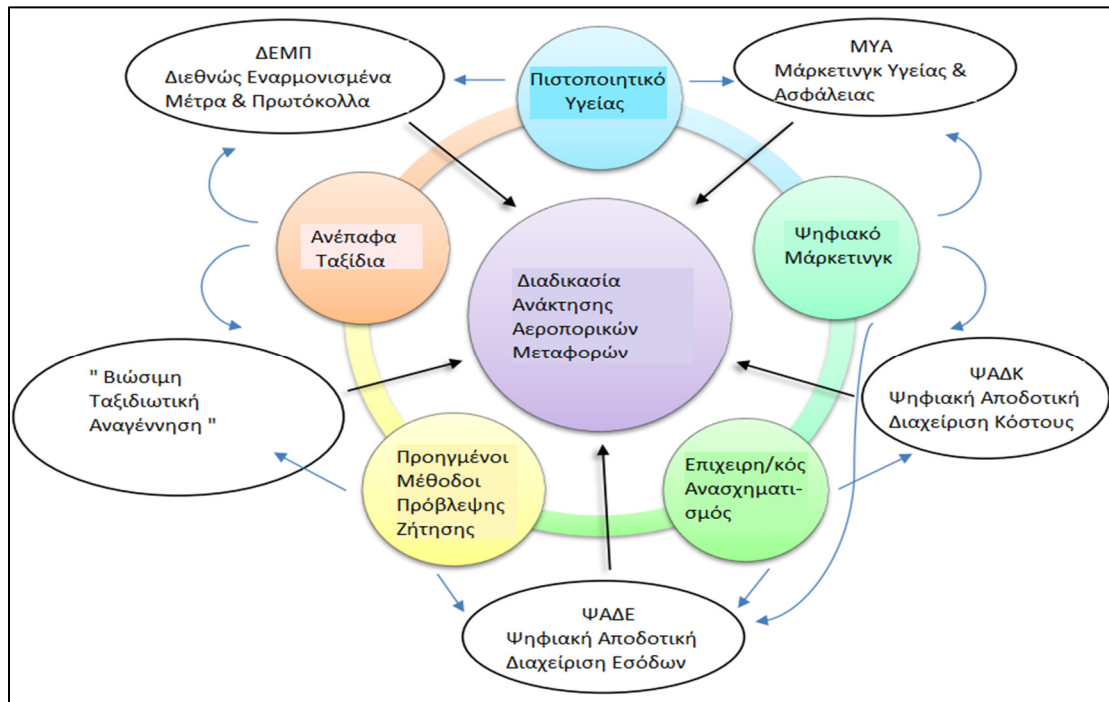
Στρατηγική Μάρκετινγκ:

Σε σχέση με την εμπορία των χαμηλότερων διαθέσιμων ναύλων, οι μεταφορείς μπορούν να δώσουν ιδιαίτερη σημασία στην άμεση και ψηφιακή διαφήμιση προωθώντας προσφορές και πιέζοντας για συναλλαγές που θα τους επιτρέψουν να επεκτείνουν την πελατειακή τους βάση. Η τελευταία διαδικασία **ανάκαμψης** έχει σχέση με το τι πρέπει να υιοθετήσουν οι αεροπορικές εταιρείες όσον αφορά:

- Στρατηγική ψηφιακού μάρκετινγκ

Οι αερομεταφορείς θα πρέπει να έχουν οργανωθεί καταλληλά με ειδικά **πλανά τουριστικών προσφορών και ασφάλειας** μέσω των ψηφιακών εφαρμογών τους, για όταν επανέλθει η ζήτηση.

Στην ακόλουθη εικόνα **παρουσιάζονται** οι συσχετίσεις που συνθέτουν ένα προτεινόμενο ολοκληρωμένο ταξιδιωτικό σύστημα προς τη διαδικασία ανάκτησης των αεροπορικών μεταφορών στη μετά COVID-19 εποχή.

Εικόνα 3.1 Το Προτεινόμενο Ταξιδιωτικό Σύστημα

Πηγή: Poulaki, I. and Papatheodorou, A. (forthcoming) Emerging Transformations in the Air Transport Sector in the Post COVID-19 Era

1. **Διεθνώς Εναρμονισμένα Μέτρα και Πρωτόκολλα (ΔΕΜΠ)**, χαρακτηρίζεται ως η πρώτη διαδικασία ανάκαμψης, τα οποία μας δείχνει την ανάγκη της αγοράς αεροπορικών μεταφορών για ένα γενικό σχέδιο μέτρων για ασφαλή ταξίδια, στο οποίο θα έχουν συμφωνήσει όλες οι χώρες.
2. **Μάρκετινγκ Υγείας και Ασφάλειας (ΜΥΑ)**, απεικονίζει μια στρατηγική προσέγγιση μάρκετινγκ για την προώθηση της εφαρμογής του Διεθνούς Εναρμονισμένα Μέτρα και Πρωτόκολλα στις επιχειρήσεις για την επανασύνδεση των πελατών και την ανάκτηση της εμπιστοσύνης τους.
3. **Ψηφιακή Αποδοτική Διαχείριση Κόστους (ΨΑΔΚ)** δείχνει την χρησιμότητα των νέων τεχνολογιών από τις επιχειρήσεις αεροπορικών μεταφορών.
4. **Ψηφιακή Αποδοτική Διαχείριση Εσόδων (ΨΑΔΕ)** δείχνει τη νέα προσέγγιση διαχείρισης εσόδων με βάση τις ανεπτυγμένες διαδικασίες πρόβλεψης της ζήτησης, τη χαμηλότερη διαθεσιμότητα ναύλων με τους μεγαλύτερους δυνατούς συντελεστές φορτίου και τον

λειτουργικό ανασχηματισμό των αεροπορικών εταιρειών, σε σχέση με τη χωρητικότητα (δίκτυο και εξοπλισμό).

5. «**Βιώσιμη Ταξιδιωτική Αναγέννηση**» είναι ένας όρος που χαρακτηρίζει την επανεκκίνηση του τουρισμού και των αεροπορικών ταξιδιών με βάση τις αρχές της σταθερής βιωσιμότητας.

3.6 Χρηματοδοτικές Ενέργειες στον Τομέα των Αερομεταφορών

Πρέπει να τονίσουμε ότι στην τουριστική και οικονομική ανάπτυξη σημαντικό ρόλο παίζει και η προσβασιμότητα στα νησιά της χώρας μας, ειδικά όταν εξασφαλίζεται με χρηματοδότηση και επενδύσεις από τις κρατικές κυβερνήσεις και τον ιδιωτικό τομέα. Στον τελευταίο διαγωνισμό στην χώρα μας για τα δρομολόγια υποχρεώσεων παροχής δημόσιας υπηρεσίας παρατηρήθηκε αλλαγή στο επιχειρησιακό πλαίσιο οκτώ από τα είκοσι οκτώ αεροπορικά δρομολόγια, μέσα σ' αυτά και της Πάρου που έχει ταξινομηθεί από την Ελληνική Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας στο νέο καθεστώς ΥΔΥ, που μαζί με τη βελτίωση των υποδομών των αεροδρομίων, που χρηματοδοτείται από το κράτος αλλά και από τον ιδιωτικό τομέα (δηλαδή επέκταση διαδρόμου και επέκταση τερματικού σταθμού) έχουν οδηγήσει σε βελτίωση των επιβατικών μεταφορών και φυσικά αύξηση της κυκλοφορίας. Παρακάτω θα αναφερθούμε στην περίπτωση μελέτης της Πάρου, όπως αναφέρουν οι Dalida Messian²⁹, Ιουλίτσα Πουλάκη³⁰ και Κωνσταντίνος Μαρινάκης³¹ στο άρθρο με τίτλο **“Funding and Investments for Tourism Development : Air Transport Services in Paros Island”**.

Η Πάρος είναι το τρίτο σε μέγεθος νησί των Κυκλάδων που βρίσκεται στο κέντρο του Αιγαίου Πελάγους, με έκταση περίπου **200 τετραγωνικά χιλιόμετρα** και μήκος ακτών περίπου **120 χιλιομέτρων**. Ως τουριστικός προορισμός, η Πάρος είναι πολύ δημοφιλής, όχι μόνο λόγω των όμορφων παραλιών αλλά και λόγω των θαυμάσιων αξιοθέατων. Από άποψη συστήματος μεταφορών η Πάρος, έχει επαρκές οδικό δίκτυο που εξασφαλίζει την προσβασιμότητα σε όλο το νησί, ένα λιμάνι που βρίσκεται στην Παροικιά όπου είναι και η πρωτεύουσα του νησιού, το οποίο έχει ακτοπλοϊκές συνδέσεις με τον Πειραιά και το Λαύριο της Αττικής και τέλος το τοπικό εθνικό αεροδρόμιο της.

Τον Ιούλιο του **2016** ολοκληρώθηκε η επέκταση του συστήματος αεροπορικών μεταφορών στην Πάρο. Ξεκίνησε το **2012** με προϋπολογισμό **15,2 εκατομμύρια ευρώ** (Ναυτεμπορική, 2016). Η ολοκλήρωση του έργου έγινε σε δύο κύριους άξονες. Με πρώτο άξονα, το τοπικό

²⁹ Prof. Hellenic Open University, Patras, Greece.

³⁰ Prof. Department of Tourism Management, University of Patras, Patras, Greece

³¹ Prof. Department of Tourism Management, University of West Attica, Athens, Greece

αεροδρόμιο που επεκτάθηκε με **χρηματοδότηση** από το κράτος μέσω του **Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΕΑΑΑ, 2016)** και δεύτερο, από **επενδύσεις** του **ιδιωτικού τομέα** (επιδότηση της Olympic Air - Aegean Airlines). Η διαδρομή τώρα εξυπηρετείται από **δύο αεροπορικές εταιρείες** που λειτουργούν με **μεγαλύτερους** τύπους αεροσκαφών λόγω μεγαλύτερου διαδρόμου, σε σχέση με πριν που θεωρούταν ο **μικρότερος** στην Ελλάδα με **μήκος 800 μέτρα** και είχε μόνο συγκεκριμένο τύπο αεροσκαφών όπως **μικρά turboprops** κάτω των **50 θέσεων** που σύνδεε την Πάρο με τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών. Στην συνέχεια ξεκίνησαν και οι διεθνής εμπορικές πτήσεις, γι' αυτό και θεωρήθηκε πιο προσβάσιμη αεροπορικώς έχοντας **αύξηση** στις αφίξεις. Για τους παραπάνω λόγους η Πάρος είναι μια σημαντική περίπτωση που πρέπει να διερευνηθεί-εξεταστεί όσον αφορά τη χρηματοδότηση και τις επενδύσεις στις αεροπορικές υπηρεσίες για την τουριστική ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ανακεφαλαιώνοντας, στην πτυχιακή εργασία δώσαμε μεγάλη σημασία στις οικονομικές **κρίσεις παγκοσμίως** και στην **ανάλυση** τους. Το υψηλό **δημόσιο** και **εξωτερικό** χρέος της Ελλάδας, η μείωση των εξαγωγών και επενδύσεων και οι προηγούμενες κρίσεις είναι αίτια που αποτελούν πρόβλημα για την χώρα μας.

Εξίσου αναγκαίο μέρος στην οικονομία είναι και ο **τουρισμός**, μιας και αποτελεί το σπουδαιότερο κεφάλαιο ανάπτυξης της χώρας αφού αποφέρει κέρδος (έσοδα). Στον κλάδο τόσο της οικονομίας όσο και του τουρισμού, προστίθεται και ο κορωνοϊός ο οποίος επηρέασε, ως κρίση την χώρα μας αλλά και σαν πανδημία τον τουρισμό, φέρνοντας την ξανά σε δύσκολη κατάσταση.

Τα **μέτρα** που εφαρμόστηκαν και **πριν** και **μετά** τον κορωνοϊό δεν έφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Η συνέχιση της **αύξησης** του δημόσιου χρέους, η **μείωση** του **ΑΕΠ** λόγω της μείωσης στην ζήτηση, η συνέχιση της πανδημίας και η αύξηση της ανεργίας φτάνουν σε σημείο την χώρα μας να μην λειτουργεί σωστά. Γι' αυτό η Ελλάδα θα πρέπει μαζί με τους εταίρους της από την Ευρωπαϊκή Ένωση να λάβουν τα **σωστά μέτρα ανάπτυξης**, ώστε να βοηθήσουν την ρευστότητα της αγοράς. Η Ελλάδα με τα σωστά μέτρα στήριξης και τις σωστές αποφάσεις μπορεί να **βελτιωθεί** σε όλους σχεδόν τους τομείς.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΕΠ** - Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
- ΔΝΤ** - Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
- ΟΝΕ** - Οικονομική και Νομισματική Ένωση
- Η.Π.Α** - Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
- ΟΗΕ** - Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
- ΠΟΥ** - Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας
- ΕΑΑΑ** - Ένωση Αποστράτων Αξιωματικών Αεροπορίας
- ΟΠΕΚ** - Οργανισμός Πετρελαιοεξαγωγικών Χωρών
- ΕΛΣΤΑΤ** - Ελληνική Στατιστική Αρχή
- ΕΛΔΕ** - Εταιρείες Λήψης και Διαβίβασης Εντολών
- Ε.Ε** – Ευρωπαϊκή Ένωση
- ΕΚ** - Ευρωπαϊκή Επιτροπή
- ΕΚΤ** - Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
- ΕΣΠΑ** - Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης
- ΕΤΠΑ** - Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
- ΕΔΕΤ** - Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία
- ΠΕΠ** - Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
- ΕΠ** - Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
- ΚΕΠΕ** - Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών
- ΚΥΑ** - Κοινή Υπουργική Απόφαση
- ΥΔΥ** - Υποχρέωση Δημόσιας Υπηρεσίας
- ΠΣΑ** - Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης
- ΕΛΔΕ** - Εταιρείες Λήψης και Διαβίβασης Εντολών
- ΔΟΠΑ** - Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας

ΔΕΜΠ - Διεθνής Εναρμονισμένα Μέτρα και Πρωτόκολλα

ΜΥΑ - Μάρκετινγκ Υγείας και Ασφάλειας

ΨΑΔΚ - Ψηφιακή Αποδοτική Διαχείριση Κόστους

ΨΑΔΕ - Ψηφιακή Αποδοτική Διαχείριση Εσόδων

ΜΜΕ - Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

GDP - Gross domestic product

NAFTA - North American Free Trade Agreement

ASEAN - Association of Southeast Asian Nations

AOL - American Web Portal and Online Provider in New York City

FED - Federal Reserve System or Federal Reserve

AIG - American International Group

CDS - Credit Default Swaps

EFSF - European Financial Stability Facility

ESM - European Stability Mechanism

EUROSTAT - European Statistics

ECOFIN - Economic and Financial Affairs Council

UNWTO - United World Tourism Organization

AIEST - International Association of Scientific Experts on Tourism

ATAG - Air Transport Action Group

IATA - International Air Transport Association

KLM – Royal Dutch Airlines

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ηλεκτρονικές Πηγές

- ✓ Πτυχιακή Δανάη Μαρία – Άννα 2014
<https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/bitstream/handle/unipi/8573/Dani%20Maria-Anna.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- ✓ Πτυχιακή Καρναχωρίτης Δημήτριος
http://repository.library.teimes.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/927/dikseo_0951.pdf?sequence=1
- ✓ Πτυχιακή Ζησίμου Ιωάννα – Ταρε Ευγενία
<http://repository.library.teimes.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/2302/DE%20%CE%96%CE%97%CE%A3%CE%99%CE%9C%CE%9F%CE%A5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- ✓ Πτυχιακή Σταμούλης Θεμιστοκλής 2003
<https://core.ac.uk/download/pdf/132804617.pdf>
- ✓ Πτυχιακή Γεώργιος Κατσάνος 2018
<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/22624/3/KatsanosGeorgiosMsc2018.pdf>
- ✓ Πτυχιακή Εργασία Λειβαδάρος Παναγιώτη & Γαργαλιάνος Γεώργιος 2014
http://oceanis.lib.teipir.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/2086/de_201400192.pdf?sequence=1&fbclid=IwAR3DXnDavvMKmTn3N8dOJBaLA1g8BLM7II6FqQE2iALeAklvNRJmEva5xoM
- ✓ Power Point Δημήτριος Κατσίκας
<https://opencourses.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA101/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%80%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/PDF/Τυποι%20Οικονομικον%20Κriseon.pdf>
- ✓ Αναπτυξιακό Όραμα ΚΕΠΕ 2014 [anaptixiakoOrama_KEPE_loynios2014.pdf](#)
- ✓ Poulaki, I. and Papatheodorou, A. (forthcoming) Emerging Transformations in the Air Transport Sector in the Post COVID-19 Era. In Farmaki A., Pappas N. (eds) *Emerging Transformations in Tourism and Hospitality*. London: Routledge. [Poulaki and Papatheodorou - Routledge - forthcoming.pdf](#)
- ✓ Messian, D., Poulaki, I. and Marinakos K. (2019) Funding and Investments for Tourism Development: Air Transport Services in Paros Island. *Journal of Air Transport Studies* Vol. 10(2). <https://doi.org/10.38008/jats.v10i2.144>. [Poulaki JATS.pdf](#)

Ιστοσελίδες

- ✓ <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A0%CF%8D%CE%BB%CE%B7:%CE%9A%CF%8D%CF%81%CE%B9%CE%B1>

- ✓ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%AC%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82
- ✓ https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_el?fbclid=IwAR3YFT7EbdkEX7PeBQ2EF-CMb3eK_WnHXszd9BVmPc4jYtcV6yYhjXkBCsY
- ✓ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%8D%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BC%CE%B1_%CE%B9%CF%83%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B9%CF%8E%CE%BD_%CE%9C%CF%80%CF%81%CE%AD%CF%84%CE%BF%CE%BD_%CE%93%CE%BF%CF%85%CE%BD%CF%84%CF%82
- ✓ <https://www.macrotrends.net/1320/nasdaq-historical-chart>
- ✓ <https://www.macrotrends.net/2593/nikkei-225-index-historical-chart-data>
- ✓ <https://www.dailyeconomics.gr/oikonomikoi-oroi/foyska>
- ✓ https://en.wikipedia.org/wiki/Luis_Donaldo_Colosio_Murrieta
- ✓ <https://www.ovima.gr/2020/12/31/finance/pos-o-koronoios-allazei-gia-panta-tin-pagkosmia-oikonomia/>
- ✓ <https://www.newmoney.gr/roh/diethni/koronoios-i-epidراسi-tis-pandimias-stin-pagkosmia-ikonomia-se-4-grafimata/>
- ✓ <https://www.statistics.gr/el/home>
- ✓ <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/?year=2019>
- ✓ <https://el.wiktionary.org/wiki/%CE%BD%CE%B1%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%82>
- ✓ <https://www.tripadvisor.com.gr/TravelersChoice-Destinations-cPopular-g4>
- ✓ <https://www.news247.gr/taxidi/sto-top3-ton-proorismen-tis-mesogeioy-i-ellada.7670022.html>
- ✓ <https://www.elime.gr/index.php/krouaziera>
- ✓ <https://ec.europa.eu/eurostat>
- ✓ <https://www.capital.gr/oikonomia/3540989/eurostat-sto-9-7-kai-205-6-elleimma-kai-xreos-antistoixa-stin-ellada-to-2020>
- ✓ <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/eu-affairs/20200625STO82007/covid-19-10-pragmata-pou-kanei-i-ee-gia-tin-anakampsi>
- ✓ <https://www.kathimerini.gr/economy/561325663/nea-metra-gia-ti-stirixi-ton-epicheiriseon/>
- ✓ <https://www.e-nomothesia.gr/kat-tourismos/n-4276-2014.html>
- ✓ <https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5287/1/KEF4.pdf>
- ✓ <https://ti-einai.gr/fpa/>
- ✓ <https://www.lawspot.gr/nomikes-pliروفories/nomothesia/astikos-kodikas/arthro-806-astikos-kodikas-ennoia>
- ✓ <https://www.kathimerini.gr/economy/561410824/epistreptea-prokatavoli-pos-tha-plirothoyn-ta-5-3-dis/>
- ✓ <https://www.espa.gr/el/Pages/staticESPA2014-2020.aspx>
- ✓ <https://www.espa.gr/el/Pages/BestPractices.aspx?sectors=%ce%a4%ce%bf%cf%85%cf%81%ce%b9%cf%83%ce%bc%cf%8c%cf%82&start1=10>

- ✓ <https://kemioteke.gr/index.php/news/18-007-espa-2014-2020-programma-enisxysi-touristikon-mikromesaion-epixeiriseon-mme-gia-ton-eksygxronismo-tous-kai-tin-poiotiki-anavathmisi-ton-parexomenon-ypiresion>
- ✓ <https://www.taxheaven.gr/news/48236/ti-einai-kai-pws-leitoyrgei-h-epistreptea-prokatabolh>
- ✓ <https://covid19.gov.gr/miosi-misthomatos-epangelmatikon-mi/>
- ✓ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BC%CE%AF%CF%83%CE%B8%CF%89%CF%83%CE%B7